

Pensionsreformen i halvtid

Pensionsreformen i halvtid

Innehållsförteckning

Sammanfattning och slutsatser	3
Inledning	7
Bakgrunden till pensionsreformen och vägen fram till nuläget.....	9
Bakgrund.....	9
LOs ställningstaganden och synpunkter	10
Vad genomfördes?	12
Vad genomfördes inte?	13
Hur stor blir pensionen?.....	14
ATP-systemet och det nya ålderspensionssystemet, ÅP.....	14
Vilka pensioner förväntade man sig år 1995?.....	16
ÅP-pensionens storlek, 2011 år förutsättningar.....	18
Industriarbetarens pension år 2011	19
Tre olika lösningar för att ålderspensionen ska bli bättre	21
Högre avkastning i premiepensionssystemet	21
Högre pensionsavgift	24
Högre pensionsålder.....	24
Beräkningsresultat.....	27
Medellivslängd, delningstal och pensioneringsålder	28
Premiepensionens utformning leder till större skillnader i pension.....	33
Vad kan man nu se, halvvägs in i pensionsreformen?	36
Bilaga	40
Huvudsakliga delar i ålderspension (ÅP) och ATP	40
Avgiftssatser i ÅP	41
Normen	43
Antal 1/20-delar från ATP och ÅP	44
Balanseringen i pensionssystemet, den s.k. bromsen	44
Några definitioner	46

Sammanfattning och slutsatser

LO ställde upp på att reformera det allmänna pensionssystemet. Det var ett viktigt ställningstagande både för organisationen och för reformens legitimitet. Det är bra att det finns bred politisk samstämmighet kring ett pensionsregelverk, som i princip ska stå sig för lång tid framöver. Pensioner är långsiktiga. Det är viktigt för dem som omfattas av pensionssystemet att det kan förväntas hålla i många decennier. Det gamla ATP-systemet var förmånsbestämt och befarades inte hålla i framtiden. Därför är det en poäng med att det nya pensionssystemet är självfinansierat genom att totala tillgångar och skulder i pensionssystemet ska balanseras. Allt som betalas in ska betalas ut varken mer eller mindre. Detta sker genom att arvsvinster delas ut, delningstal anpassas till förväntad livstid i genomsnitt samt att det slutligen finns en broms. Pensionssystemet kommer därför alltid att klara sig, men hur går det för pensionärerna?

Individer lever nu längre än vad man utgick ifrån i förarbetena till pensionsreformen. Det innebär att delningstalen har stigit och arvsvinsterna blivit lägre. Därför blir pensionen för en 65-åring lägre än vad man väntade sig år 1995. Under de förutsättningar som då rådde, skulle en heltidsarbetande industriarbetare efter 45 yrkesår kunna få 62 procent av slutlönen i statlig pension, då det nya pensionssystemet är i full drift.

Idag år 2011 är medellivslängden två år längre än den var 1995. Under dessa nya förutsättningar kommer pensionen bli betydligt lägre och endast uppgå till 54 procent av slutlönen. För att få 62 procent av slutlönen i pension skulle det med dagens förutsättningar krävas att man arbetar två år till och går i pension vid 67. Då blir intjänade pensionsrätter och arvsvinster högre samtidigt som delningstalet blir lägre.

Det nya pensionssystemet införs stegvis. Den heltidsarbetande industriarbetare som idag år 2011 går i pension vid 65 års ålder får 12/20-delar från det nya pensionssystemet och 8/20-delar från det gamla ATP-systemet. Genom att en broms nu tillfälligt verkar i pensionssystemet beräknas pensionen bli ca 52 procent av slutlönen. Utan broms skulle pensionen bli 55 procent av slutlönen. Den industriarbetare som inte arbetat fullt utan förtidspensionerades vid t.ex. 60 års ålder, beräknas idag få en pension som endast är något lägre, dvs. 51 procent respektive 54 procent av slutlönen.

Det är naturligtvis glädjande att medellivslängden har ökat med två år sedan 1995. Detta skapar generellt inga större problem för pensionernas storlek genom att med högre medellivslängd bör det också var möjligt att arbeta längre. Det stora problemet är i stället att spridningen i medellivslängd är stor och att denna spridning har ökat. Den bättre hälsan och längre livslängden är en genomsnittlig förbättring som inte kommit alla till del. För stora grupper har inga förändringar skett, vilket innebär att de inte har möjlighet att arbeta ytterligare år. Men det största problemet är att många idag

inte ens kan arbeta fram till 65-årsdagen. De med lägre utbildning har i genomsnitt betydligt kortare livslängd än de med högre utbildning. Det beror sannolikt främst på att de med lägre utbildning arbetar i en miljö som i högre grad sliter ut dem än vad som är fallet för de med högre utbildning. De lämnar också arbetsmarknaden betydligt tidigare än de med högre utbildning.

Det var ändå rätt att införa livsinkomstprincipen. Den är mer rättvis än att exempelvis grunda pensionsrätterna på ett visst antal års inkomster. Men eftersom möjligheterna till att jobba genom livet är ojämnt fördelad, måste flera åtgärder genomföras.

- Bättre arbetsmiljö, vidareutbildning, rehabilitering och tryggare anställningar behövs för att fler ska kunna välja att jobba längre och därigenom förbättra sin ålderspension. Rätten att kunna arbeta allt längre handlar om allas rätt till ett helt arbetsliv. Den fysiska och psykiska belastningen på varje arbetsplats ska vara sådan att det är möjligt att arbeta där och i samma yrke under ett helt yrkesverksamt liv.

Dessa åtgärder tar tyvärr tid innan de får märkbar effekt. Därför bör ytterligare åtgärder genomföras som ger direkt effekt. Politiken har på senare år endast premierat de som har möjlighet att arbeta längre. LAS har förlängts till 67 års ålder och det diskuteras att förlänga LAS-åldern till 69 år. Stora skattelättnader har införts för de som arbetar efter 65. Jobbskatteavdraget är nästan dubbelt så högt och arbetsgivaravgifterna är halverade. För de som inte orkar arbeta längre har endast försämringar införts. Det har blivit svårare att få förtidspension eller sjukersättning, som det numera heter. Rätten till sjukersättning ska naturligtvis noga prövas, men det finns gränser. Det är därför dags att göra något positivt för dessa grupper, framförallt som de drabbas värst av att medellivslängden ökar.

De som idag får sjukersättning får sina pensionsrätter beräknade på en bakomliggande inkomst. Detta medför att pensionen endast blir något lägre så länge som det handlar om ett begränsat antal år. Det finns dock problem med dagens system som handlar om att rätten till sjukersättning upphör vid 65 års ålder. Då tvingas man ta ut ålderspension.

- Om nu alla ska arbeta fram till 67 års ålder, bör också rätten till sjukersättning och bakomliggande inkomst gälla fram till 67. Då får även förtidspensionärer tillgodogöra sig de lägre delningstalen och högre arvsvinsterna.

Strävandena efter ett hållbart arbetsliv för alla måste intensifieras så att rätten att jobba till 67 blir verklighet för fler.

- Rätten att jobba kvar till 67 förutsätter att man har en tillsvidareanställning.

Vid sjukdom och arbetslöshet räcker det inte med att den utbetalda ersättningen är pensionsgrundande, eftersom den är betydligt lägre än den inkomst som ersättningen beräknas på. I remissvaret 1994 tog LO ställning för att den som drabbas av arbetslöshet eller sjukdom inte ska behöva få en sämre ålderspension än om han eller hon hade fortsatt att arbeta.

Sjukdom och arbetslöshet är ojämnt fördelade. LO-grupperna är de som i högre utsträckning än andra har sin försörjning genom dessa försäkringssystem. Om livslängden ökar, och därmed delningstalen, så bör även oförskylld frånvaro från jobbet på grund av sjukdom och arbetslöshet ge pensionsrätt lika länge som man har laglig rätt att behålla sitt jobb inför pensioneringen.

- Därför bör bakomliggande inkomst även vara pensionsgrundande då man erhåller sjukpenning och arbetslöshetsersättning.
- För att den bakomliggande inkomsten ska göra rätt för namnet även över några år, bör den uppräknas med inkomstbasbeloppet och inte som idag med prisbasbeloppet. En sådan förändring bör även omfatta garantipensionen.

Har pensionsreformen lett till en privatisering och individualisering av ansvaret för den egna försörjningen efter avslutat yrkesliv? Det är inte rimligt att premiepensionen innehåller sådant överflöd av valbara fonder, och därigenom stor spridning i pensionsutfall även bland personer med likadana yrkesliv och inkomster, bara för att de har valt olika fonder.

- LO har i sina remissvar förespråkat en sammanhållen förvaltning av premiepensionen, och att det för pensionsspararna bör införas möjlighet till traditionell pensionsförsäkring som alternativ till ren fondförsäkring i premiepensionen. Detta är fortfarande lämpligt.

De åtgärder som krävs för att så många som möjligt ska kunna arbeta fram till 65 års ålder eller längre beskrivs inte i denna rapport utan i en kommande rapport. Bättre arbetsvillkor kan öka arbetsgivarens kostnader på kort sikt och då begränsa ökningen av löneutrymmet. Bättre villkor i de offentliga försäkringarna kan på kort sikt komma att kräva högre skatter. I takt med att arbetsvillkoren i framtiden förbättras, så kommer fler att orka arbeta längre. Detta kommer då att ge högre skatteintäkter och lägre utgifter i de offentliga försäkringarna.

Det är naturligtvis möjligt att en majoritet av de yrkesarbetande önskar att kunna gå i pension vid 65 års ålder trots att medellivslängden har blivit högre. Samtidigt vill de ha lika hög pension som om de arbetat till 67. Då finns då huvudsakligen två lösningar. Den ena handlar om att inte göra någonting och hoppas på börsens utveckling. Skulle det gå riktigt bra så kommer på sikt premiepensionerna kunna ge märkbara tillskott till den statliga pensionen. Sedan starten 2000 har det ännu inte inträffat. Det

är visserligen en för kort tidsperiod för att göra en ordenlig utvärdering, men utvecklingen hittills tyder på att det är en vanskelig strategi att hoppas på börsens utveckling.

De andra lösningen handlar om att höja pensionsavgifterna. Utifrån dagen förutsättningar skulle pensionsavgiften behöva höjas från 18,5 procent till 22 procent för att ge den önskade pensionen. Men detta gäller idag. Befolkningsprognoser från Statistiska Centralbyrån visar att med mycket stor sannolikhet kommer medellivslängden att fortsätta att öka i framtiden. Det innebär att om man i framtiden både vill behålla pensionsåldern vid 65 och ha en statlig pension som uppgår till ca 62 procent av slutlönen, kommer en avgift på 22 procent inte att räcka. Den kommer då behöva höjas ytterligare.

En höjning av pensionsavgifterna från 18,5 till 22 procent begränsar löneutrymmet i motsvarande grad. Detta ger högre pensioner men löser inte orättvisan i att det är så stor spridning mellan grupper då det gäller förmågan att arbeta i högre åldrar. Med en högre avgift kommer alla att få högre pension, även de som idag kan pensionera sig senare. Genom att en avgiftshöjning höjer pensionen för alla, kommer den att kosta mer än förbättringen i de offentliga försäkringarna som endast omfattar de som inte orkar arbeta fram till 67 års ålder.

Avgiftsnivåns storlek har också betydelse för hur omfattande de avtalade och privata pensionslösningarna behöver vara. En högre statlig nivå medför att de avtalade och privata avgiftsnivåerna inte behöver vara lika höga för att pensionsvillkoren i slutändan ska bli de önskade.

För att åtgärda problemet med den stora spridningen i arbetsförmåga då man fyllt 60, är en satsning på bättre arbetsförhållanden den lämpliga inriktningen. Vill man i stället allmänt höja pensionsnivån är det lämpligare att höja avgiftsnivån. Det tar tid innan båda dessa åtgärder får önskad effekt på pensionerna. Att ändra villkoren på arbetsmarknaden så att alla kan och vill arbeta längre är både en långsiktig och osäker satsning. Men även en avgiftshöjning är en långsiktig satsning. Enligt livsinkomstprincipen är det endast de inbetalningar som sker efter att avgiften har höjts som kan höja framtida pensioner. Full effekt uppnås då först efter ett helt yrkesliv, dvs. efter 40-45 år.

Även om det finns en bred politisk majoritet för det nu gällande pensionssystemet, måste en fortsatt diskussion kunna föras kring delar som kan förbättras, så att pensionssystemet fyller sitt syfte med att ge skälig inkomsttrygghet för äldre och bidra till solidariteten mellan olika grupper i samhället. Genom att antalet yrkesår är så centralt i pensionssystemet måste en sådan diskussion innehålla vad som kan göras för att alla ska få så lika möjligheter som möjligt att kunna inarbeta goda pensionsvillkor. Det tar lång tid innan förändringar i pensionssystemet och yrkeslivet får effekt på pensionerna. Därför måste diskussionen komma igång nu. I väntan på resultat kan villkoren i de offentliga försäkringarna förändras, vilket ger omedelbar effekt.

Inledning

Reformen av det allmänna pensionssystemet under slutet av 1990-talet har nu omsatts i praktisk tillämpning. Den individuella valfriheten vad gäller fondförvaltare är i funktion, människor kring 60 tar aktiva beslut om när de vill börja ta ut sin pension, var och en av oss får årligen det orangea kuvertet med information om vår hittills intjänade pensionsrätt och en prognos för vad utfallet kan bli. Begrepp som ”full pension” har slutat användas, och acceptans av att pensionsåldern inte är fixerad i lag verkar allmänt utbredd. Samtidigt är den stora delen av dagens utbetalningar från den allmänna pensionen fortfarande att hänföra till det tidigare ATP-systemet.

Effekterna av livsinkomsterna och den ökande förväntade livslängden har inte fått fullt genomslag ännu. Men det är ändå möjligt att börja dra slutsatser av hur det nya pensionssystemet fungerar, och det är ett lämpligt tillfälle att göra en utvärdering av våra ställningstaganden när det finns faktiska erfarenheter att lägga till principiella resonemang. Därför är det dags att göra en översyn av LOs fastlagda uppfattningar om den allmänna pensionen och att påminna om sådant som inte har fått gehör hos politikerna som beslutat om pensionssystemet.

Denna rapport utgår från LOs formella ställningstaganden i samband med remissarbete kring den reformerade allmänna pensionen. Därtill lägger vi egna utredningar kring utfall av pensionen. Även om det inte pågår ett aktivt reformarbete kring ålderspensionen för närvarande, tycker vi att det är viktigt att gå igenom tidigare formulerade principiella uppfattningar och utvärdera hur dessa står sig, när det nu finns erfarenheter av tillämpningen att jämföra med. En förnyad genomgång av frågeställningarna kan också tjäna som grund för eventuella förslag till förbättringar.

Pensioner är långsiktiga. Det är viktigt för dem som omfattas av pensionssystemet att det kan hålla i många decennier. Därför är det en poäng med att pensionssystemet är självfinansierat genom att totala tillgångar och skulder ska balanseras. Detta sker genom att arvsvinster delas ut, delningstal anpassas till förväntad livstid samt att det slutligen finns en broms. Detta medför att pensionssystemet alltid kommer att klara sig, men hur kommer det att gå för pensionärerna?

Detta är en första rapport på detta område som har som syfte att skapa en diskussion om pensionsfrågorna samt beskriva de problemområden som man fram till idag kan se i det nya reformerade pensionssystemet. Beskrivningen är inte fullständig och behöver kompletteras. Vissa problemområden behöver dessutom analyseras djupare för kommande ställningstaganden.

Det nya pensionssystemet fasas successivt in och idag har vi kommit till halvtid. Den som idag går i pension får ungefär halva sin pension från det nya systemet och först om nästan 10 år kommer hela pensionen från det nya systemet. Det är därför lämpligt att

nu utvärdera hur pensionsutfallen har blivit. Underlaget är tillräckligt stort samtidigt som det finns tid att rätta till eventuella brister. Denna rapport beskriver pensionsutfallen år 2011 och fokuserar på inkomstpensionen.

En kommande LO-rapport kommer att fokusera på hur pensionssystemet och pensionerna kommer att utvecklas i framtiden. Det gäller effekter från den demografiska utvecklingen och börsutvecklingen. Hur kommer delningstal och arvsvinster att utvecklas? Hur mycket kommer bromsen att verka? Vilka åtgärder kan krävas för att upprätthålla en god pension? Premiepensionens utfall kommer då att närmare att analyseras.

Utländska besökare kommer på studiebesök till Sverige och frågar: ”Varför protesterar inte LO mot pensionsreformen som fackliga organisationer gör i andra europeiska länder, där pensionsreformer föreslås? Varför demonstrerar ni inte som i Frankrike, varför går ni inte ut i generalstrejk som i Grekland?” Svaret är att vi är pragmatiska. Vi förstår att det inte går att få ut mer pension än vad folk är beredda att betala för, att systemet inte kan innehålla magi. För att få ut pengar till pension, måste pengar betalas in. Dessutom tycker vi att det är bra att det finns ett väl utbyggt allmänt pensionssystem.

Förväntningarna på hur mycket vi kan få ut i pension måste vägas mot hur mycket vi är beredda att betala till pensionerna medan vi förvärvsarbetar. Vi ska också finansiera barnomsorg, skola, vård, arbetslöshets- och sjukförsäkringar, studier, äldreomsorg m.m. Det handlar om att vi har en realistisk syn på vad man kan kräva.

Rapporten är upplagd så, att först ges en bakgrund som innefattar de viktigaste förslagen som diskuterades, därefter presenteras LO-beräkningar av utfall och effekter och slutligen presenteras resonemang grundade på vad vi hittills kan se av pensionsreformen i praktiken. Rapporten är utarbetad av Ellen Nygren och Mats Morin på LO-kansliet.

För närmare information kontakta:

Renée Andersson 796 27 39 eller 070-588 27 39

Mats Morin 796 28 18 eller 070-698 28 18

Bakgrunden till pensionsreformen och vägen fram till nuläget

Bakgrund

ATP har gällt sedan 1960. Det var ett fördelningssystem, där pensionsrättigheterna grundades på viss intjänandetid. Sedan dess har arbetsmarknaden förändrats, liksom demografin. Medellivslängden har ökat betydligt. Det leder till att den genomsnittliga tiden som pensionär har blivit längre. Ett reformbehov växte fram. De politiska partierna var överens om att se över pensionssystemet, och en parlamentarisk beredning tillsattes. I den fanns endast politiker med, och inga sakkunniga eller experter från exempelvis arbetsmarknadens parter. Beredningen hade en referensgrupp, där bland andra LO fanns representerad. Den sammanträdde dock endast ett fåtal gånger. Emellertid var LO positivt inställd till att diskutera en reform av det allmänna pensionssystemet. Det uppfattades som en, eventuellt sista, chans att få behålla ett allmänt pensionssystem av betydelse. Man bedömde att risken fanns för att ATP annars skulle erodera innan ett nytt system kunde tas fram.

Remissförfarande kring de principiella frågorna (Reformerat pensionssystem SOU 1994:20) genomfördes på åtta veckor. Det är kort tid för att utarbeta svar. Många remissinstanser, inklusive LO, var starkt kritiska till detta. Regeringen lade fram en principproposition om pensionsreformen till riksdagen, som antog den. Därefter bereddes ett stort antal detaljförslag och beslut om dem togs vartefter. Remissen Ds 1995:41 reformerat pensionssystem – lag om inkomstgrundad ålderspension med mera kom året efter principförslagen, och var också betydelsefull genom de principiella förslag som där lades fram om själva konstruktionen av framför allt livsinkomstprincipen.

Många remissinstanser framförde kritik mot att det reformerade pensionssystemet presenterades etappvis och att de finansiella aspekterna av förslaget inte redovisades. Bland annat framförde PRO att detta förfaringssätt försvårade överblicken. AP-fonden menade att det vore viktigt att det senare gavs möjlighet till en samlad bedömning av reformen. Ställningstaganden i enskilda delar kunde komma att behöva revideras när alla återstående frågeställningar fanns redovisade. Samma förbehåll gjorde LO. De fem partierna bakom pensionsreformen tillsatte en så kallad genomförandegrupp efter pensionsarbetsgruppen. Den särskilda premiepensionsmyndigheten inrättades för att administrera valen av premiepensionsförvaltare. Den har nu lagts ner, och dess verksamhet har förts till den nu nybildade Pensionsmyndigheten, som även innefattar det av den allmänna pensionen som förut handlades hos försäkringskassan.

LOs ställningstaganden och synpunkter

Utarbetandet av remissvaret på pensionsarbetsgruppens betänkande Reformerat pensionssystem SOU 1994:20 var principiellt viktigt i LOs ställningstagande kring pensionsfrågorna. LO tillstyrkte att beslut fattades om den principiella utformningen av det framtida pensionssystemet i linje med pensionsarbetsgruppens förslag och de synpunkter som LO framförde i remissyttrandet. LO resonerade i sitt remissvar om att det fanns ett behov av förändring av nuvarande pensionssystem. ATP hade visserligen varit framgångsrikt. Men för att pensionärernas ekonomiska trygghet även framgent skulle vara säkrad, slogs fast att pensionssystemet behövde reformeras. Kring denna uppfattning rådde enighet inom LO. Dock skrev LO att man inte kunde säga att ATP-systemet var i kris. ATP-systemet beskrevs som ett bra pensionssystem, men det behövde förändras för att även på sikt bli stabilt och tryggt. Förändringar i samhället ställer nya krav på ett fungerande pensionssystem.

Huvudskälet för en förändring angavs vara pensionssystemets bristande följsamhet till den samhällsekonomiska utvecklingen. Därtill poängterades att 15/30-årsreglerna hade fått fördelningseffekter som från LOs utgångspunkter ibland var mindre önskvärda. Reglerna har gynnat dem som haft kort tid i förvärvsarbete och ojämna inkomster, oavsett skälet till det. ATP-systemet gjorde ingen skillnad mellan dem som haft låg inkomst för att man tagit hand om barn, varit sjuk eller om man inte arbetat, eller arbetat svart vissa år. Förslaget till reformerat pensionssystem gjorde det tydligare vilka beteenden och förhållanden som av fördelningspolitiska skäl ska vara solidariskt finansierade i det framtida pensionssystemet. LO markerade att organisationen delade pensionsarbetsgruppens synsätt i detta avseende.

I remissyttrandet förde LO också ett resonemang om att den osäkerhet som fanns kring det framtida pensionssystemet var olycklig, inte minst eftersom försäkringsbolag och banker spekulerade i människors osäkerhet och otrygghet. Privata pensionsförsäkringar såldes med argument om att det allmänna pensionssystemet inte kunde garantera en acceptabel pensionsnivå. Denna ökning av privat pensionssparande befarades kunna leda till att uppslutningen kring ett allmänt pensionssystem skulle kunna komma att minska.

Bland de materiella frågor som behandlades i remissen märks framför allt följande:

- LO avstyrkte med bestämdhet förslaget om införande av egenavgifter. LO ansåg att fulla avgifter bör tas ut även på inkomster över 7,5 basbelopp. LO var därför mycket kritisk till den föreslagna avgiftsväxlingen till hälften arbetsgivar- och hälften egenavgifter.
- LO tillstyrkte förslagen om indexering av intjänad pensionsrätt, utgående pension och pensionstak.
- LO tillstyrkte förslaget om garantipension, men accepterade inte att utgående avtalspension skulle reducera garantipensionen.
- LO avstyrkte förslaget om ändringar i LAS, och framhöll att parterna även fortsättningsvis ska kunna träffa avtal om pensioneringstidpunkt/pensionsålder, men accepterade idén med rörlig pensionsålder som sådan och att den som

frivilligt väljer att gå i pension tidigare också får lägre pension än den som arbetar längre.

- LO resonerade kring att begreppet ”rörlig pensionsålder” skulle kunna leda tanken fel, eftersom de kompensationsnivåer som blir aktuella vid pension vid t.ex. 61 års ålder, blir så låga, att LO-medlemmar inte har det som ett realistiskt alternativ.
- LO resonerade kring att det är mycket viktigt att socialförsäkringssystemen är utformade så, att inga på grund av sjukdom eller arbetslöshet ska känna sig tvungna att göra ett tidigare uttag av ålderspensionen och därmed få lägre pensionsnivå resten av livet. Utformningen av förtidspensionerna, det som nu är sjuk- och aktivitetsersättning, var inte klar när förslaget till reformerat pensionssystem remissbehandlades, men LO framförde att beräkningen av antagandeinkomsten för förtidspensionärer borde realindexeras fram till 65 års ålder.
- LO tillstyrkte att bakomliggande inkomst vid arbetslöshet skulle utgöra grund för pensionsrätt, och att den skulle räknas upp till inkomsttaket i pensionssystemet även om arbetslöshetsförsäkringens tak var lägre.
- LO tillstyrkte pensionsrätt vid studier, liksom tillgodoräknande av extra pensionsrätt under de fyra första åren som förälder, så kallade barnår.

Efter detta principiellt viktiga remissarbete, kom flera delförslag under de följande åren, bland annat Ds 1995:41 Reformerat pensionssystem – lag om inkomstrelaterad ålderspension m.m. I remissvaret framförde LO att den allmänna obligatoriska inkomstpensionen ska vara så hög att avtalspensioner och individuella pensioner i framtiden ska kunna ses som kompletteringar. Ändrade principer för beräkning av delningstal och nya livslängdstabeller framhölls som exempel på att den framtida pensionsnivån från det allmänna systemet skulle bli för låg. För att tilltron till det allmänna pensionssystemet skulle kunna behållas eller återskapas, måste pensionsnivån bli högre. LO ifrågasatte i sitt remissvar om 18,5 procent i pensionsavgift till det allmänna systemet är tillräckligt högt för att åstadkomma pensionsnivåer på acceptabel nivå. I yttrandet framfördes vidare att hela den bakomliggande inkomsten ska vara pensionsgrundande för sjuka och arbetslösa. LO framhöll att alla andra lösningar än de som innebär full inkomsttäckning upp till pensionstaket vore oacceptabla.

Livsinkomstprincipen går ut på att ålderspensionen beräknas på den sammanlagda livsinkomsten och de på grund därav inbetalda avgifterna, istället för de 15 bästa inkomståren. LO förespråkade livsinkomsten som pensionsgrundande istället för ett visst antal års inkomster. Skälen därför angavs som att livsinkomstberäkning stimulerar och understödjer arbete.

I propositionen 1993/94:250 beskrevs att 15- och 30-årsreglerna i ATP-systemet gav till resultat att personer med mycket olika livsinkomster kunde få rätt till lika stora pensioner, och omvänt; att personer med lika stora livsinkomster kunde erhålla pensioner som var väsentligt olika stora. Eftersom pensionens storlek bestämdes av de 15 bästa inkomståren mellan 16 och 64 år, var det i pensionshänseende likvärdigt om

man förvärvsarbetade de erforderliga 30 åren eller i sammanlagt 49 år. Två personer med samma årsinkomster under livet fick samma årliga pension, även om den ene började arbeta vid 16 års ålder och den andra först vid 35, trots att den förste under livet betalade in sammanlagt 63 procent högre pensionsavgifter.

Vidare visades effekten för kvinnor och män, med tanke på deltidsarbete och dess påverkan på pensionen. Det beskrevs att tillgänglig statistik över deltidsarbetande i olika åldersgrupper tyder på att kvinnor som deltidsarbetat när de var unga och i yngre medelåldern, inte i någon större utsträckning faktiskt utnyttjat de möjligheter som ATP-systemet medgav att öka arbetstiden under den sista förvärvsaktiva tiden, och därmed få 15 års heltidsarbete som grund för pensionsberäkningen. Det skulle således peka mot att ATP-systemets 15- och 30-årsregler inte skulle ha varit till särskild fördel för kvinnor som grupp. Däremot angavs att 15-årsregeln hade betydelse för personer med en brant inkomstutveckling (som i sig kan bero på såväl karriär som övergång från deltids- till heltidsarbete) och till den kategorin hör en större andel av männen än kvinnorna. Tjänstemän på mellannivå och högre tjänstemän, som inte har inkomster över ATP-taket, tillhör de grupper för vilka 15-årsregeln hade störst betydelse.

15- och 30-årsreglerna var det som skulle säkerställa att ATP-systemet garanterade medborgarnas standardtrygghet på ålderns höst. Ett enkelt sätt att beskriva skillnaden mellan de gamla och de nya pensionerna skulle kunna vara att där det gamla systemet strävade efter ett rättvist resultat, det vill säga trygghet mot standardsänkning, strävar det nya systemet efter att upprätta en rättvis procedur. ATP-systemets fördelning procedur var konstruerad för att försäkra medborgarna mot en sänkt standard, men det nya ålderspensionssystemet saknar en motsvarande målsättning. Rättvisan i det nya pensionssystemet skulle ligga i den procedur eller de principer efter vilka pensionerna fördelas, och inte i det resultat som proceduren eller principerna leder fram till. Men man kan argumentera för att om proceduren är rättvis så är även resultatet rättvist.

I princippropositionen 1993/94:250 Reformering av det allmänna pensionssystemet anges att den föreslagna reformen syftade till att skapa ett från andra socialförsäkringsgrenar avskilt inkomstrelaterat ålderspensionssystem. Detta skulle vara mer robust för samhällsekonomiska och demografiska förändringar och i högre grad ges en försäkringsmässig karaktär. Reformen skulle också syfta till att öka det samhälleliga sparandet och stimulera arbetsutbudet.

Vad genomfördes?

Livsinkomstprincipen, som är en grundbult i det reformerade pensionssystemet. Det är också den som röner stort intresse från andra länder. Bokföringen av inbetalda pensionsavgifter, den fiktiva fonderingen, som också genererar pensionsrätter, ”notional defined contribution” är en avgörande del i varför reformen som helhet anses så speciell. Att lämna tanken med att pension byggs på en viss angiven kvalifikationstid är svårare än vad vi kanske förstår när vi redan har gjort det.

Premiepensionen, den helt fonderade delen av den allmänna pensionen, med full valfrihet vad gäller förvaltare för den enskilde, och fri tillgång för hela den finansiella marknaden att förvalta svenska allmänna pensionspengar. Premiepensionen och frågeställningar kring denna behandlas i ett särskilt avsnitt nedan.

Egenavgifter, även om avgiftsväxlingen inte genomfördes fullt ut.

Rörlig pensionsålder från 61 år infördes och den allmänna pensionsåldern 65 utmönstrades, men 65-årsgränsen är kvar för garantipension, sjukersättning och arbetslöshetsförsäkring. Det finns ingen övre åldersgräns för när man måste börja ta ut sin pension. Pensionen gjordes också mer flexibel i och med att det numera finns möjlighet att ta ut inkomst- och premiepensionen i fjärdedelar.

Förtidspensionerna flyttades till sjukförsäkringssystemet och blev sjukersättning och är inte längre en del av pensionssystemet.

Premiepensionssparandet, det kompletterande sparandet i form av individuellt pensionssparande finns nu i varje svensks medvetande.

Pensionsåldern, i lagen om anställningsskydd infördes i början av 2000-talet rätten att jobba kvar till 67 års ålder, med en övergångsregel som ogiltigförklarade redan gällande kollektivavtal om de angav lägre pensionsålder än 67. Denna principiellt viktiga fråga berör vi inte vidare i den här rapporten, även om övergångsregeln som ogiltigförklarade redan gällande kollektivavtal med visst innehåll ledde till en anmälan till ILO för att Sverige därigenom kränkte parternas fria förhandlingsrätt. Den som har en anställning har rätten att jobba kvar till 67. Det är först vid 67 som arbetsgivaren kan avsluta anställningen enbart på grund av ålder.

Vad genomfördes inte?

Växlingen till hälften arbetsgivar- och hälften egenavgifter fullföljdes inte fullt ut. LO var en av de remissinstanser som var mycket kritiska till den föreslagna avgiftsväxlingen.

Förslaget om att avtalspension skulle minska rätten till garantipension kritiserades kraftfullt av bland andra LO. Det genomfördes inte heller.

Bakomliggande inkomst blev inte pensionsgrundande vid arbetslöshet. Nu är endast utbetald ersättning från arbetslöshetsförsäkringen pensionsgrundande. Denna är väsentligt lägre än den bakomliggande inkomsten, vilket var vad LO krävde skulle ligga till grund för pensionsrätt vid ofrivillig arbetslöshet. Taket i a-kassan är dessutom väsentligt lägre än taket i pensionssystemet. Denna skillnad i intjänad pensionsrätt vid arbetslöshet är särskilt kännbar för grupper med svagare ställning på arbetsmarknaden. Det är ett hårt slag för dem som under perioder av sitt yrkesverksamma liv får lägre inkomst genom att de är arbetslösa. Sedan slår det till igen när de blir pensionärer.

Hur stor blir pensionen?

ATP-systemet och det nya ålderspensionssystemet, ÅP

I detta kapitel ska visas hur stor den statliga pensionen idag kan bli för en industriarbetare. Pensionssystemets konstruktion och regelverk avgör i vilken grad pensionens storlek beror på individuella eller politiska beslut och om pensionen ska vara känslig för faktorer som individen inte kan påverka.

I det gamla ATP-systemet var det främst individuella beslut som kunde påverka pensionens storlek. Pensionen var förmånsbestämd utifrån ett regelverk som endast tog hänsyn till hur många år individen arbetade och hur höga årsinkomsterna var. Andra faktorer påverkade sällan pensionerna. Skulle pensionsavgifter och buffertfond inte räcka för att betala ut pensionerna, så kunde staten finansiera detta genom skatthöjningar eller andra utgiftsminskningar. I undantagsfall kunde det införas åtgärder som försämrade ATP-pensionen. Det började dock bli alltmer tydligt att det förmånsbaserade ATP-systemet inte skulle kunna klara de framtida påfrestningar som den demografiska utvecklingen skulle utsätta det för.

I det nya pensionssystemet, ålderspensionssystemet (ÅP)¹, påverkas pensionens storlek mer direkt av hur länge individen har arbetat och hur höga årsinkomsterna varit. Pensionssystemet är avgiftsbestämt och ska vara självfinansierat. Därmed påverkas pensionen bl.a. av hur befolkningssammansättning och ekonomi utvecklas. De finansiella problem som staten löste i det gamla ATP-systemet, hanteras i det nya reformerade systemet genom att pensionerna sänks. I de fall den ekonomiska och demografiska utvecklingen i det gamla systemet skulle medfört avgiftssänkningar, så kommer det nya i stället ge högre pensioner.

Pensionen i ATP-systemet gav förmåner i antal prisbasbelopp som utgick från de 15 bästa åren av 30 arbetade. Arbetade man mindre blev pensionen lägre. Man tjänade in ATP-poäng som berodde på hur stor årslönen var i antal prisbasbelopp. Pensionen var förmånsbestämd och beräknades utifrån hur många ATP-poäng man i genomsnitt hade tjänat in (se bilagan). Då räknades de 15 bästa åren av 30 möjliga. Hade man arbetat mindre än 30 år reducerades poängen i motsvarande grad.

ÅP-systemet skulle kunna beskrivas med utgångspunkt från ATP-systemet på följande sätt. Pensionen beror på antal intjänade inkomstbasbelopp i stället för prisbasbelopp och alla år räknas i stället för de 15 bästa. Pensionen har dessutom gjorts känslig för andra faktorer genom att dess storlek även beror på förväntad återstående livslängd och att tillgångar och skulder i pensionssystemet ska balansera. (Hur dessa faktorer kan utvecklas i framtiden ska behandlas i en kommande rapport). De som idag pensioneras får sin pension från både det nya ÅP-systemet och gamla ATP-systemet.

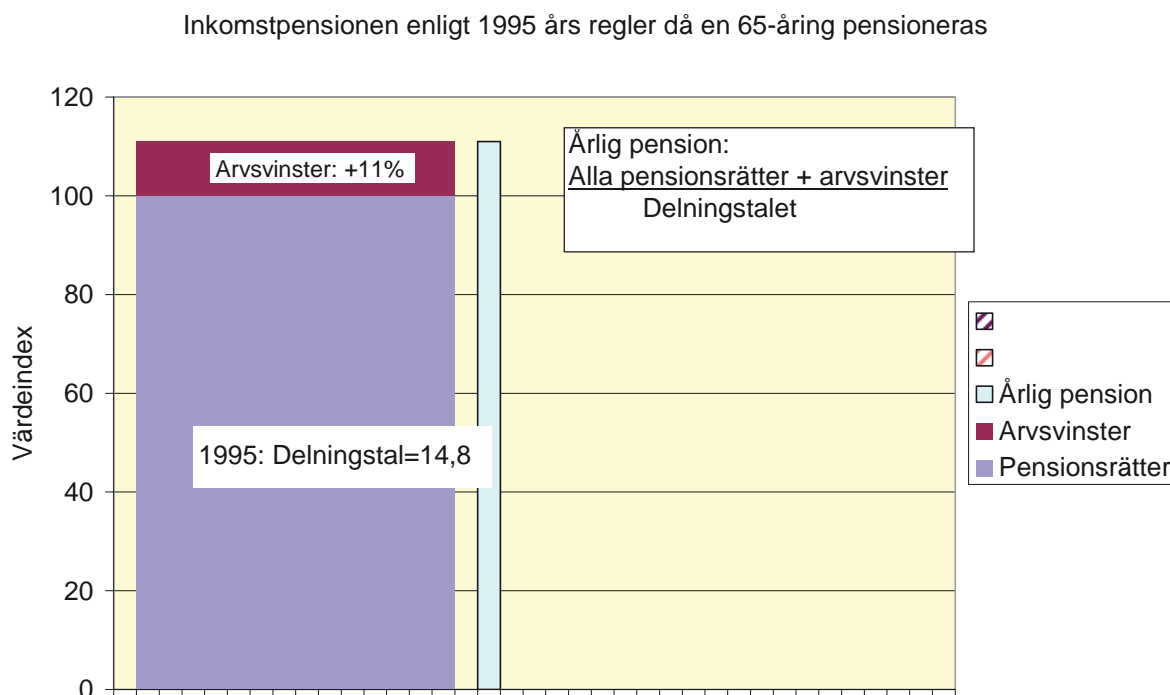
---

¹ I denna rapport kallas det nya pensionssystemet för ålderspensionssystemet (ÅP). Det gamla pensionssystemet kallas för ATP-systemet.

Det nya pensionssystemet består av tre delar. Den första är inkomstpensionen där pensionsrätterna är beräknade från de inkomster individen haft sedan 1960. Den andra är premiepensionen som beror på hur mycket premier som avsatts sedan 1995 och hur de har förräntats. Från och med 2001 förvaltas premiepensionerna i fonder och avkastningen beror i hög grad på börsens utveckling. Den tredje delen utgörs av en garantipension som finansieras över statsbudgeten (se bilagan för en beskrivning av avgiftsatser och avgiftsbaser).

Pensionsbehållningen utgörs av intjänade pensionsrätter under alla yrkesverksamma år med tillägg för arvsvinster². Den årliga pensionen beräknas som pensionsbehållningen delat med ett delningstal. Delningstalet beror på återstående förväntad livslängd samt en norm som tidigarelägger framtida pensionsökningar (se bilagan).

I följande figur visas schematiskt hur pensionen beror på intjänade pensionsrätter samt 1995 års värden på arvsvinster och delningstal när en 65-åring går i pension.

Källa: Pensionsmyndigheten samt egna beräkningar.

² När en individ avlider ärver de övriga i samma åldersgrupp denna individs intjänade pensionsrätter.

Intjänade pensionsrätter visas som den blå (ljusgrå) stapeln. Till dessa pensionsrätter läggs de arvsvinster man erhållit under sin yrkesverksamma tid, röda stapeln (mörkgrå) ovanpå pensionsrätterna. Under 1995 års förutsättningar beräknas dessa arvsvinster öka pensionsbehållningen med 11 procent för en person som blir 65 år. Pensionen erhålls som den totala pensionsbehållningen delat med ett delningstal som år 1995 beräknades till 14,8. Den årliga pensionen anges i figuren med indexvärdet 111, den ljusgröna (vita) stapeln. Pensionens storlek beror således på alla intjänade pensionsrätter och arvsvinster som därefter delas med ett delningstal. Delningstalet beror på förväntad återstående livslängd och tidigareläggning av framtida pensionsökningar, den s.k normen (se bilaga).

Vilka pensioner förväntade man sig år 1995?

I utformandet av det nya pensionssystemet var avsikten att det skulle ge ungefär samma pension som den gamla tilläggs pensionen i ATP-systemet. I prop. 1993/94:250 ”Reformering av det allmänna pensionssystemet” beräknades att tilläggs pensionen ger 55-65 procent av slutlönen då reallönerna ökar med 2 procent per år. Om en individ då arbetar 40 år och pensioneras vid 65 så beräknades ålderspensionen ge 55-60 procent av slutlönen vid en avgiftssats på 18,5 procent.

Förutsättningarna i dessa beräkningar var 1995 års prognoser över dödsrisker och medellivslängd. Arvsvinsterna har i denna LO-rapport beräknats att då bidra till att pensionen höjdes med 11 procent. I propositionen beräknades delningstalet för en 65-åring till 14,8. Avsättningarna till premiepensionen antogs följa löneutvecklingen och öka reallt med 2 procent.

I denna rapport har pensionsberäkningar gjorts för en industriarbetare³, som 2011 pensioneras vid 65 års ålder. Den faktiska ekonomiska utvecklingen under åren 1966-2010 har använts som beräkningsunderlag, dvs. denna individs hela yrkesverksamma tid. Industriarbetarens inkomster överstiger inte något år 7,5 prisbasbelopp och han/hon har sammanlagt tjänat in 4,6 ATP-poäng. Pension enligt de gamla ATP-reglerna blir då 59 procent av slutlönen om industriarbetaren är ogift och 56 procent om han/hon är gift (se bilaga). I jämförelsen nedan används ett genomsnitt av dessa som då blir en ATP på 58 procent av slutlönen.

När pensionen beräknas enligt det nya ålderspensionssystemets regler har liknande arvvinster och delningstal använts som i propositionens beräkningar från 1995. Om denna industriarbetare hade arbetat i 40 år, t.ex. mellan 25 och 65 år, skulle

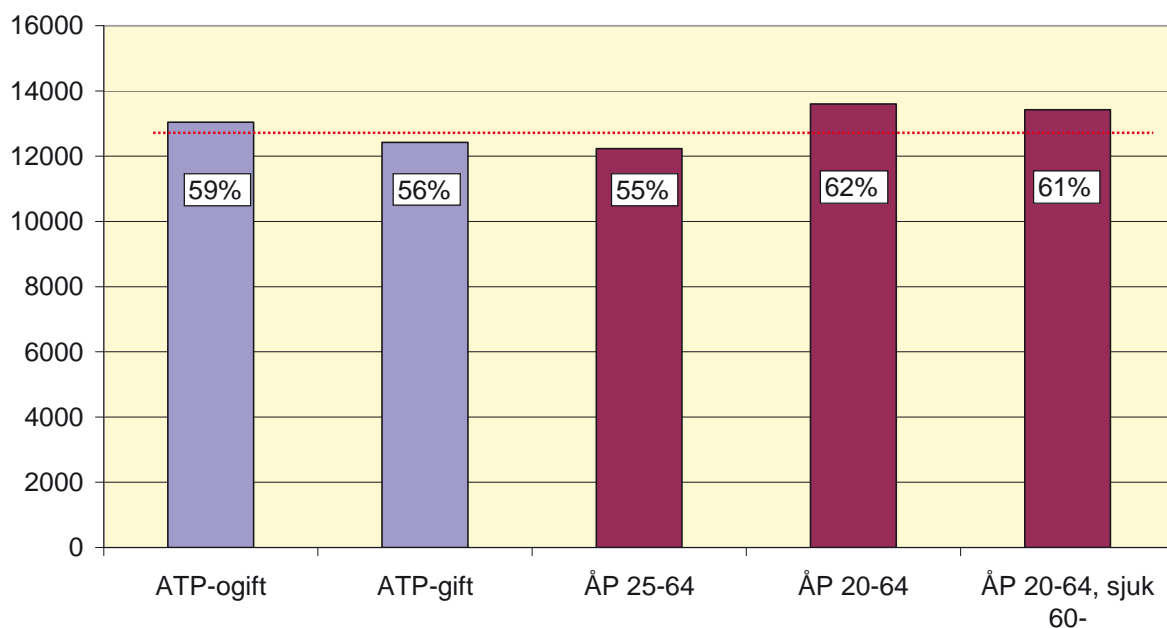
---

³ Denna industriarbetare har haft en löneutveckling över tiden som både följer den allmänna inkomstutvecklingen och de åldersuppflyttningar som förekommer.

ålderspensionen (ÅP) ha blivit drygt 55 procent av slutlönen⁴. Detta är lägre än vad pensionen skulle blivit enligt det gamla ATP-systemet, vilket tyder på att kompensationsgraden kan vara något lägre i ÅP-systemet. I 2010 års penningvärde skulle pensionen i ett renodlat ATP-systemet som genomsnitt bli nästan 13 000 kronor i månaden, medan den i ÅP-systemet skulle bli drygt 12 000 kronor (se figur).

Månadspension under 1995 års förutsättningar

Anm. Den prickade horisontella linjen visar ett genomsnitt av en ogifts och gifts ATP, dvs. 58 procent av slutlönen. Pensionen anges i 2010 års priser.

Källa: Pensionsmyndigheten samt egna beräkningar

För en industriarbetare är 25 år en hög inträdesålder på arbetsmarknaden. Mer vanligt är att en industriarbetare har börjat arbeta vid 20 års ålder. Om industriarbetaren då pensioneras vid 65, har han/hon arbetat i 45 år i stället för 40 år. Dessa 5 ytterligare år med pensionsrätter medför att ÅP blir högre och hamnar på 13 600 kronor vilket skulle bli 62 procent av slutlönen. ATP påverkas inte av dessa ytterligare 5 yrkesår.

Nu är det inte så vanligt att en industriarbetare orkar arbeta fram till 65-årsdagen. Mer vanligt är att hon/han blir förtidspensionerad och lever några år på sjukersättning

⁴ Av två skäl beräknas slutlönen i ÅP-systemet som PGI, dvs. exklusive egenavgiften. För det första blir slutlönen jämförbar med slutlönen i ett ATP-system. Samma PGI används för att beräkna kompensationsgraden vid förtidspension. För det andra ökar jämförbarheten mellan lön och pension eftersom ingen egenavgift utgår på pension.

(tidigare kallad förtidspension) fram till 65-årsdagen. Skulle industriarbetaren i exemplet ovan ha blivit förtidspensionerad vid 60 års ålder, så skulle han/hon ändå ha fortsatt att tjäna in relativt goda pensionsrätter under åren fram till 65. Detta beror på att pensionsrätterna inte beräknas på sjukersättningen utan på den bakomliggande inkomsten⁵. Vid 65 års ålder skulle därför pensionen bli nästan lika hög som om denna individ hade arbetat fram till 65-årsdagen. Pensionen skulle uppgå till 13 400 kronor i månaden och 61 procent av slutlönen.

ÅP-pensionens storlek, 2011 år förutsättningar

Beräkningarna ovan är gjorda utifrån de förutsättningar som rådde 1995. Resultaten visar att det nya inkomstpensionssystemet då framstår som väl genomtänkt och balanserat. Men det var under de antaganden om medellivslängd som man gjorde år 1995. En 65-åring förväntades då i genomsnitt att leva knappt 18 år och behöva pension under lika många år.

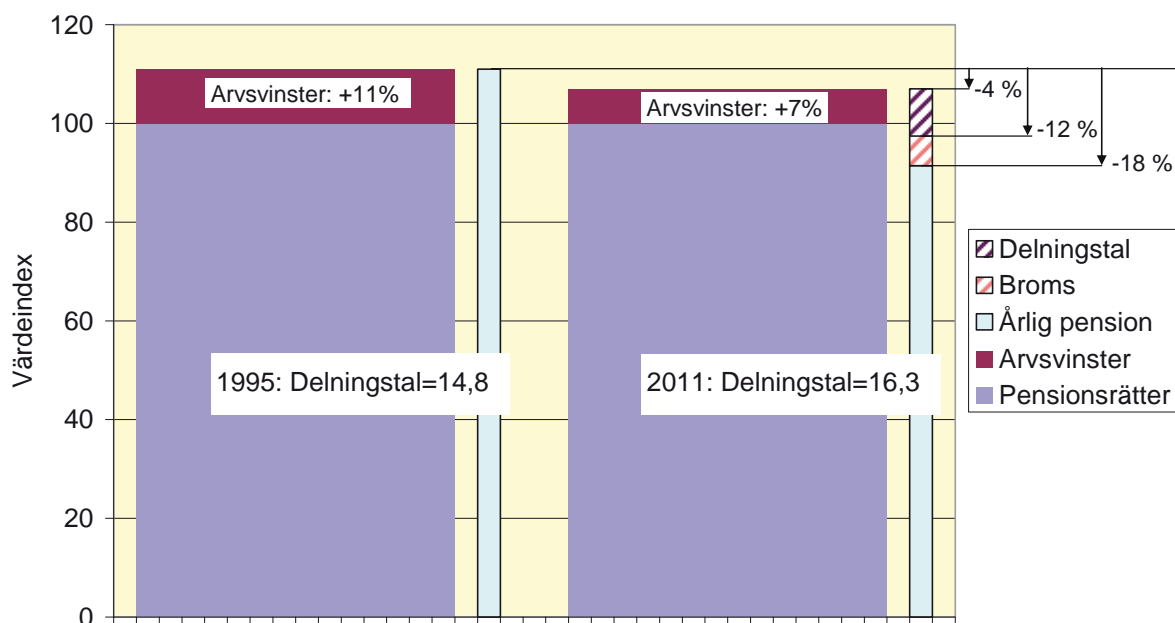
Idag förväntas en 65-åring att i genomsnitt leva 20 år (SCB's befolkningsstatistik år 2009), vilket försämrar möjligheterna att få en god pension om man pensioneras vid 65 års ålder. Detta beror på att den längre förväntade medellivslängden medför att arvsvinsterna blir lägre och delningstalen högre än de var 1995. Figuren nedan visar schematiskt hur arvsvinster och delningstal påverkar pensionen. I figuren jämförs pensionen utifrån 2011 års förutsättningar med de som tidigare har visats utifrån 1995 års förutsättningar.

Arvsvinsterna beräknas nu bli lägre och endast höja pensionerna med 7 procent i stället för 11. Detta i sig bidrar till att pensionerna blir -4 procent lägre än vad de skulle blivit utifrån 1995 års förutsättningar. Delningstalet är högre och beräknas till 16,3 vilket sänker pensionen med ytterligare -8 procent. Sammantaget medför lägre arvsvinster och högre delningstal att pensionen blir -12 procent lägre än vad de skulle blivit om förväntad medellivslängd hade varit densamma som 1995. Slutligen kommer en broms i pensionssystemet att ytterligare sänka pensionsutbetalningarna år 2011 med -6 procent (bromsen behandlas i bilagan). Totalt kommer därför pensionerna att bli -18 procent lägre än vad man räknade med år 1995.

---

⁵ Bakomliggande inkomst är den genomsnittliga inkomst som individen haft under de sista åren före förtidspension.

Inkomstpensionen enligt olika års regler då en 65-åring pensioneras

Källa: Pensionsmyndigheten samt egna beräkningar.

Vid beräkning av kommande pensioner måste man ta hänsyn till om bromsen kommer att slå till eller ej. Det är inte endast en dålig börsutveckling som kan vara orsaken till att bromsen slår till. En ogynnsam demografisk utveckling som medför att den arbetande befolkningen blir för liten relativt pensionärerna kan också aktivera bromsen. (Dessa frågor kommer att närmare analyseras i en kommande rapport).

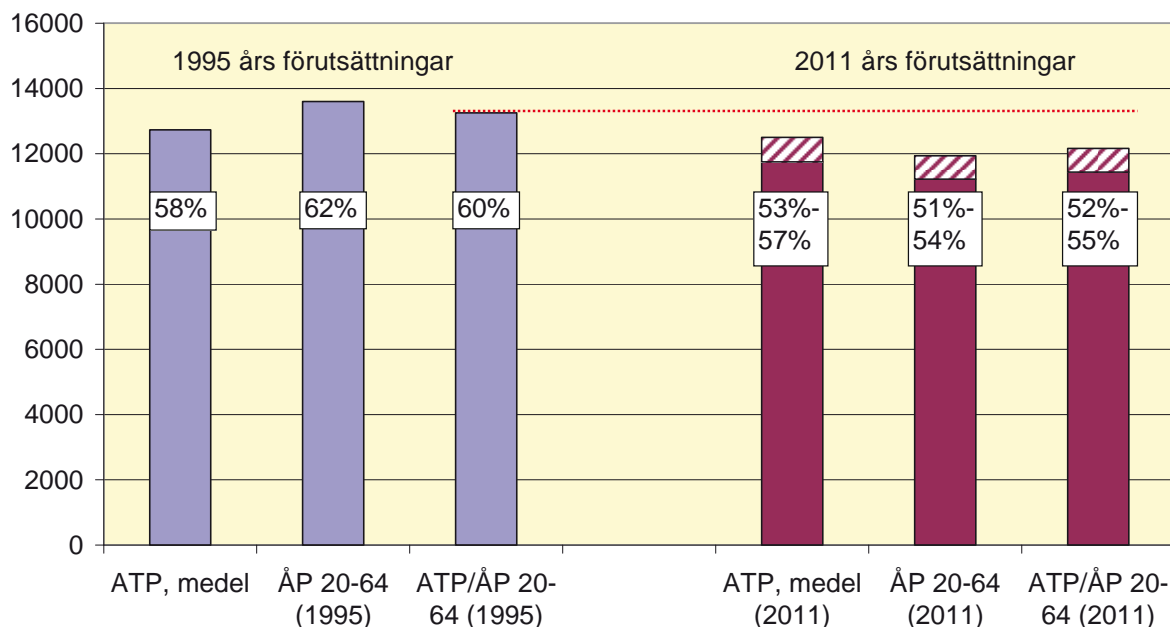
Industriarbetarens pension år 2011

Den industriarbetare som år 2011 går i pension vid 65 års ålder får sin pension beräknad från både ATP-systemet och ÅP-systemet. Pensionen kommer att bestå av 8/20 av ATP och 12/20 av ÅP (se bilagan). Den pension som industriarbetaren får kommer att bli lägre än vad han/hon kanske hade räknat med. Detta har flera förklaringar.

I de beräkningar som utfördes under 1995 års förutsättningar framgick att för denne industriarbetare skulle pensionen i ÅP-systemet bli bättre än i ATP-systemet. Pensionen i ATP-systemet beräknades i genomsnitt till 58 procent av slutlönen medan ÅP beräknades till 62 procent. Genom att industriarbetaren får 8/20 av ATP och 12/20 av ÅP skulle man under 1995 års förutsättningar ha förväntat sig en pension som skulle

uppgå till 60 procent av slutlönen (se figuren). Detta blir nu inte fallet under de förutsättningar som råder 2011.

Statlig pension i kronor och procent av slutlön, år 2011

Anm. Den streckade delen av staplarna under 2011 års förutsättningar visar bromsens effekter. Pensionen anges i 2010 års priser.

Källa: Pensionsmyndigheten samt egna beräkningar.

ATP-poängen beräknas nu utifrån ett förhöjt PB, till skillnad mot i det gamla rena ATP-systemet. Detta sänker pensionen i ATP-delen med 1 procentenhet av slutlönen. ATP-pensionen som ett genomsnitt mellan gift och ogift (ATP, medel) blir därför 57 procent i stället för 58 procent av slutlönen. Men nu verkar också bromsen vilken begränsar ATP, medel till 53 procent av slutlönen.

Lägre arvsvinster och högre delningstal medför att ÅP blir 54 procent av slutlönen i stället för 62 procent. När bromsens effekter medräknas blir ÅP endast 51 procent av slutlönen.

Den pension som industriarbetaren får 2011 är dock en blandning av ATP och ÅP. När bidragen från båda pensionssystemen sammanräknas kommer pensionen att bli 55 procent av slutlönen i stället för 60 procent, som man kunde ha förväntat sig utifrån

1995 års förutsättningar. När bromsens effekter medräknas, blir pensionen 52 procent av slutlönen.

Även om ATP-delen i 2011 års pension har blivit något lägre, så beror den relativt låga pensionen år 2011 på att ÅP-delen har blivit betydligt lägre. I det följande avsnittet ska visas tre alternativa sätt att som kan förbättra pensionen i ÅP-delen.

Tre olika lösningar för att ålderspensionen ska bli bättre

De beräkningar som hittills gjorts visar att pensionen i det nya ålderspensionssystemet blir lägre än vad man kunde förvänta sig utifrån de beräkningsförutsättningar som förelåg år 1995. Utifrån 2011 års förutsättningar blir ÅP för industriarbetaren 54 procent av slutlönen jämfört med 62 procent om utgångspunkten är 1995 års förutsättningar. Den låga kompensationsgraden i ÅP får idag inte fullt utslag på pensionen. Men för de som 2019 pensioneras vid 65 års ålder får det fullt utslag. Förutsättningarna kommer då att se annorlunda ut eftersom SCBs befolkningsprognoser pekar på ännu högre medellivslängd. Detta innebär ännu lägre pension för en 65-åring. Det är således hög tid att undersöka vilka möjligheter som finns att förbättra pensionen.

Det finns huvudsakligen tre olika lösningar för att pensionen ska bli bättre. Man kan naturligtvis tänka sig en kombination av dessa tre lösningar, men i den följande framställningen ska de användas som alternativa lösningar. Detta för att visa vilka krav som ställs på vart och ett av lösningarna för att ÅP ska ge samma kompensationsgrad utifrån 2011 års förutsättningar som det gav utifrån 1995 års förutsättningar. De tre olika lösningarna är följande:

- Högre avkastning i premiepensionssystemet
- Högre pensionsavgift
- Högre pensioneringsålder

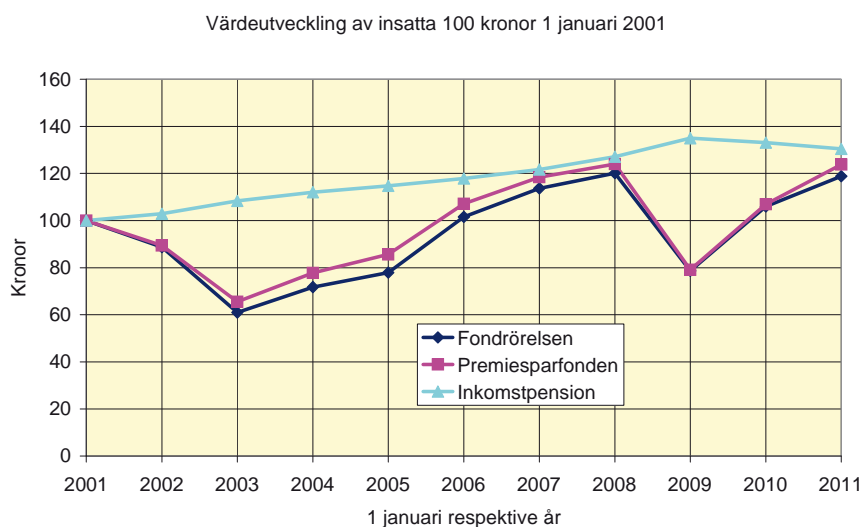
Högre avkastning i premiepensionssystemet

Denna lösning handlar egentligen om att inte göra någonting alls och hoppas på att börsens utveckling blir tillräckligt god. I de beräkningsresultat som hittills presenterats har antagits att premiepensionernas värdeutveckling följer löneutvecklingen. Detta var också en beräkningsförutsättning i propositionen år 1995 om det reformerade pensionssystemet. När ekonomin är i balans brukar den riskfria statsobligationsräntan vara i liknande storleksordning som de årliga löneökningarna. Detta innebär att när man i beräkningarna ovan har antagit att premiepensionernas värde följer löneutvecklingen, så har man indirekt antagit att riskpremien har ett värde omkring 0

procent. Detta skulle kunna innebära en underskattning av premiepensionernas värdeutveckling.

Premiepensionernas utveckling beror huvudsakligen inte på löneutvecklingen utan i stället på aktiernas värdeutveckling. I långsiktiga prognoser om aktiekapitalets avkastning brukar man räkna med att det ingår en riskpremie. Detta kan vara ett skäl till att också inräkna en förväntad riskpremie i premiepensionernas avkastning. Avkastningens storlek är dock mycket osäker och värdet på aktier varierar kraftigt över tiden. Men i genomsnitt och över lång tid skulle man kunna räkna med att riskpremien kan uppgå till omkring 3 procent. Detta skulle då innebära en årlig avkastning på premiepensioner som i genomsnitt skulle vara 3 procent högre än avkastningen på en riskfri placering som statsobligationer. Det skulle därför kunna vara en underskattning premiepensionernas värdeutveckling att anta att de följer löneutvecklingen. Hur har det hittills gått?

Premier började sättas av till premiepensionen år 1995. I början placerades medlen på räntebärande konton i Riksgälden och först mot slutet av 2000 började medlen placeras i fonder. Värdeutvecklingen på dessa följer i hög grad utvecklingen på börsen som har varierat stort under 2000-talet. Figuren nedan visar värdeutvecklingen för fondrörelsen, premiesparfonden och inkomstpensionen per kalenderår.

Anm. Figuren visar utvecklingen fram till 31 december 2010 eller 1 januari 2011.

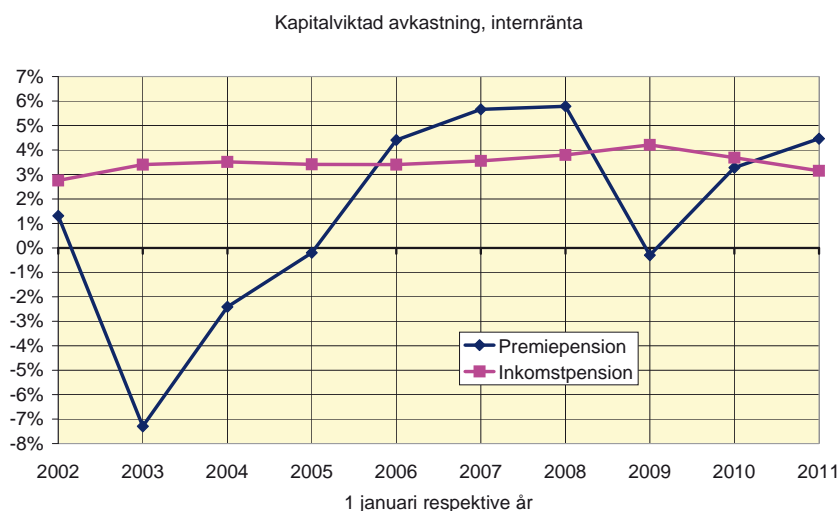
Källa: Pensionsmyndigheten samt egna beräkningar.

Det framgår av figuren att inkomstpensionens värdeutveckling följer ett relativt jämt förlopp medan värdet av en placering i fondrörelsen och premiesparfonden har varierat kraftigt. Värdet av insatta 100 kronor i fondrörelsen har sedan början av 2001 varierat kraftigt. När börsen nådde en botten 2002-03 var hundralappen endast värd 60-65

kronor. Därefter har börsen gått både upp och ner och upp igen. Nu är hundralappen värd ca 120 kronor medan den i inkomstpensionssystemet är värd ca 130 kronor. Värdepensningen i början av 2010 och 2011 i inkomstpensionssystemet beror på att bromsen är aktiverad.

För att jämföra vilken placering som är lönsamast för vår industriarbetare, måste man medräkna att han/hon sätter in premier varje år och inte endast år 2001. Ett mått som medräknar detta är kapitalviktad avkastning. Den kapitalviktade avkastningen är en s.k. internränta som även medräknar de årliga arvsvinsterna som utdelas. I figuren nedan visas hur denna internränta har utvecklats sedan 1 januari 2002.

I inkomstpensionssystemet har avkastningen mätt i årstakt under hela perioden legat mellan 3 och 4 procent. Internräntan på placeringar i premiepensionerna har som väntat varierat kraftigt. I början av 2003 var den negativ och låg på -7 procent för att under en stor del av 2007 och 2008 ligga på nästan +6 procent. I början av 2011 är internräntan något högre för placeringar i premiepension jämfört med inkomstpension och ligger på drygt 4 procent jämfört med 3 procent.

Källa: Pensionsmyndigheten samt egna beräkningar.

Skillnaden i internränta mellan premiepension och inkomstpension utgör en betalning för den högre risk det innebär att ha en placering i premiepensioner, den s.k. riskpremien. För att det ska vara värd den risk man tar, kan denna riskpremie anses behöva ligga på omkring 3 procent. Detta har inte inträffat något år under hela 2000-talet och nu ligger den på endast ca 1 procent.

Man kan argumentera för att detta är en för kort period för att utvärdera rikspremien i premiepensionssystemet. Men samtidigt kan man inte bortse ifrån att värdet på

riskpremien har svängt ordentligt under 2000-talet. 2009 var den negativ och uppgick till -4 procent. Det finns därför anledning att vara försiktig med att dra slutsatsen att rikspremien på lång sikt kan ligga på 3 procent. Att som utgångspunkt anta att premiepensionens värde följer inkomstpensionens kan i stället vara en mer lämplig utgångspunkt.

Högre pensionsavgift

Enligt reglerna i ÅP måste man först betala in högre premier innan man kan få ut högre pension. Det betyder att full effekt på pensionen av en högre avgiftssats uppnås först då man betalat in den högre avgiften på alla årsinkomster under ett helt yrkesliv⁶. I de beräkningar som gjorts i anslutning till denna rapport har förutsättningen varit just detta.

När avgiftssatsen höjs får det som effekt att PGI sänks i motsvarande grad. För att kunna jämföra de tre alternativen med varandra när det gäller hur stor pensionen blir som andel av slutlönen, så måste samma PGI användas. PGI har ju genomgående använts som slutlön (se fotnot ovan). Därför ställs den pension som blir resultatet av en högre avgift i relation till den PGI som blir resultatet då avgiftssatsen är 18,5 procent.

För att få en pension som är 62 procent av slutlönen, visar beräkningarna att det krävs en avgiftssats på 22,0 procent. Det är viktigt att komma ihåg att förutsättningen då är att de högre premierna har betalats in under 45 år. Underlaget för beräkningarna har varit den faktiska utvecklingen av inkomstindex sedan 1966. En beräkning på ett helt jämnt inkomstförlopp ger som resultat att avgiftssatsen behöver höjas mindre.

Högre pensionsålder

Pensionens storlek beror på hur mycket inkomster man har haft under sitt yrkesverksamma liv. Men pensionen beror också på när man börjar ta ut sin pension. Detta visas för ÅP i nedanstående tabell. Där har antagits att en individs löneutveckling varje år följer inkomstindex och att individen i basalternativet börjar arbeta vid 25 års ålder och går i pension vid 65 års ålder, dvs. individen har då haft 40 yrkesår. Om denna individ väljer att arbeta ett år längre så påverkas pensionen olika beroende på om individen lägger detta extra år i början eller slutet av sin yrkeskarriär. Om individen väljer att börja arbeta vid 24 års ålder så blir pensionen 2,5 procent högre. Men skulle individen i stället välja att arbeta till 66 år ålder så ökar pension med 7,2 procent, dvs. nästan 3 gånger mer (se räkneexemplet för en förklaring).

---

⁶ När bromsen är aktiverad i pensionssystemet, skulle dock en högre avgift få direkt effekt på pensionerna genom att högre avgifter ökar systemets tillgångar. Då stärks balanstalet och bromsen är inte längre lika nödvändig för att nå balans.

Hur mycket höjer ett extra yrkesår pensionen?

	Yrkesstart 24 år i.st.f. 25	Pensioneras, 66 år i.st.f. 65
1 extra yrkesår	2,5%	2,5%
Arvsvinster ett år till		1,0%
Ett lägre delningstal		3,7%
Ökning av pension	2,5%	7,2%

Källa: Pensionsmyndigheten samt egna beräkningar

Räkneexempel som visar pensionsålderns betydelse

- Om man arbetar 41 i stället för 40 år, ökar antalet år med pensionsrätt med $1/40 = 2,5$ procent.
- Vid 65 års ålder avlider ca 1 procent av 65-åringarna. De överlevande får då arvsvinster som höjer deras pensionsbehållningar med ca 1 procent.
- Om man vid 65 år förväntas ha pension i 20 år till, så förväntas man vid 66 år ha pension i knappt 1 år kortare tid, dvs. ungefär $1/20 = 5$ procent. Årliga pensionen kan då höjas med ungefär 5 procent.
- I normen blir det $1/2$ års mindre pensioner att tidigarelägga vilket sänker pensionen med ca 1 procent.

Pensionen kommer då att öka med:

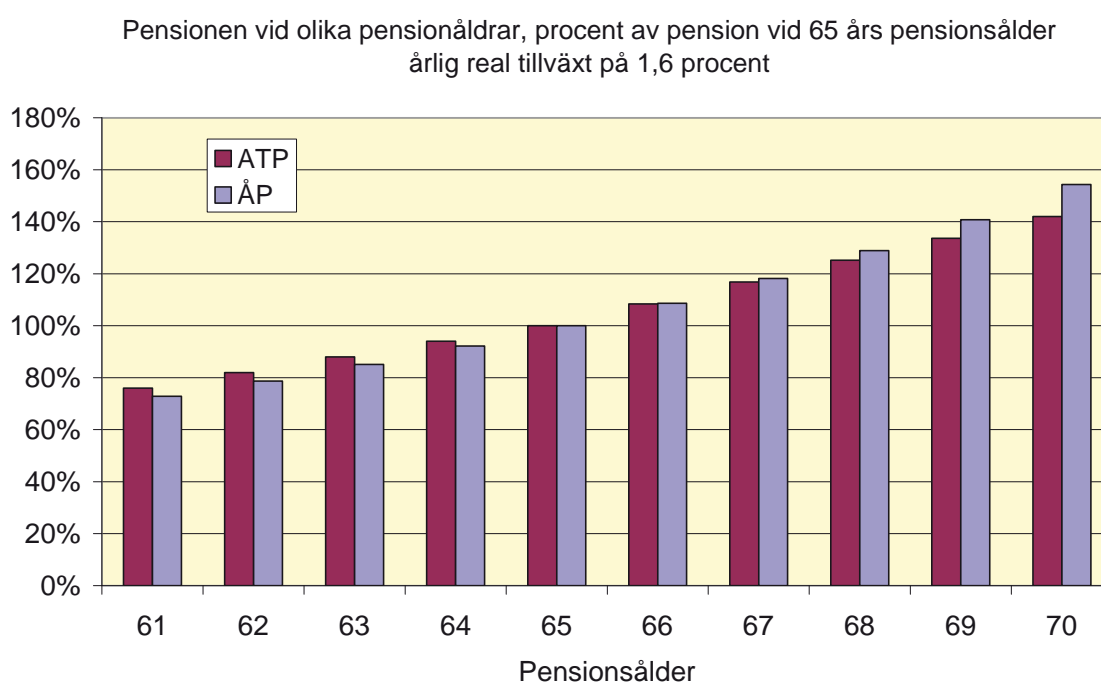
Ett yrkesår till	2,5 procent
Arvsvinster ett år till	1 procent
Ett pensionsår mindre	5 procent
<u>Normen ger mindre</u>	<u>-1 procent</u>
Summa	7,5 procent

Ett extra yrkesår i slutet av yrkeskarriären är i pensionshänseende således värt 3 gånger mer jämfört med ett extra yrkesår i början av yrkeskarriären. Det krävs att denna individ börjar arbeta 3 år tidigare om pensionen ska bli lika hög som då han/hon arbetar ett år längre. Om individen i stället skulle gå i pension ett år tidigare, dvs. vid 64 års ålder, skulle pensionen bli -6,6 procent lägre.

Orsaken till att ett år mer eller mindre har så mycket större betydelse vid slutet av yrkeskarriären än vid början, beror på att då har inte enbart antalet yrkesår betydelse. Större betydelse har förväntningar om återstående livstid och hur många som avlider. Detta påverkar pensionen genom effekter på delningstal och arvsvinster. Ju senare en individ går i pension, desto högre arvsvinster ska individen tilldelas och desto lägre delningstal ska pensionsbehållningen delas med.

Pensioneringsåldern har även betydelse för pensionen i ATP-systemet. Visserligen kan man inte tjäna in ytterligare pensionsrätter då man fyllt 65 år, men om man väntar med att ta ut pension så uppräknas pensionsrätterna. För varje år ökar värdet med 8,4 procent. Tar man ut pension före 65 års ålder så minskar pensionen i stället med -6 procent för varje år. Dessutom kan det medföra att man får lägre ATP-poäng.

I figuren nedan visas hur ATP och ÅP påverkas av olika pensionsåldrar. I detta fall visas pensionsnivån och inte som tidigare kompensationsgraden. Pensionen anges för olika åldrar i procent av pensionen vid 65 års ålder⁷. Arbetar man två år till kan pensionen bli 20 procent högre. Om man pensioneras vid 70 års ålder jämfört med 61, så får man ungefär dubbelt så hög pension.

Källa: Pensionsmyndigheten samt egna beräkningar

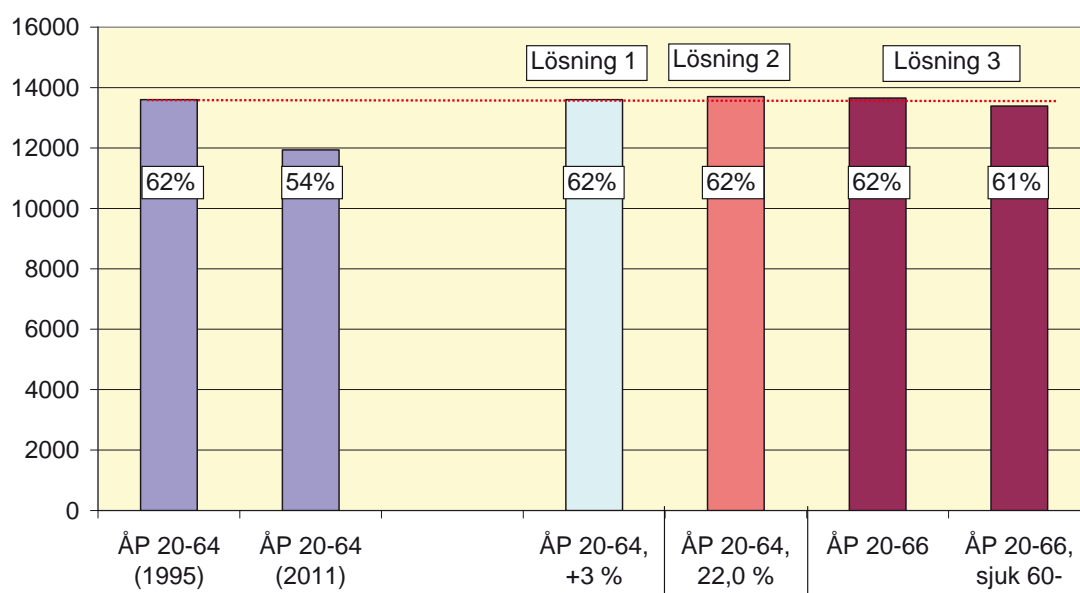
Pensionsnivån i både ATP och ÅP är känsliga för pensioneringsåldern. Vid en real årlig tillväxt på 1,6 procent är ÅP mer känslig för pensioneringsåldern än ATP. Men om den reala tillväxten är noll, så blir ÅP ungefär lika känslig som ATP. I ATP är det endast fastställda tal som påverkar hur stor pensionen blir vid olika pensioneringsålder. I ÅP har dessutom den reala tillväxten betydelse. Den uppskjutna pensionens storlek höjs lika mycket som tillväxten höjs.

⁷ Uppräkningsfaktorerna i ATP-systemet utgår från en real tillväxt på 1,6 procent. Därför har uppräknningen i IP-systemet utgått från samma reala tillväxt.

Beräkningsresultat

Den första lösningen handlar om en högre avkastning i premiepensionsdelen. I de beräkningar som hittills gjorts, har antagits att premiepensionernas värden har följt löneutvecklingen, dvs. att riskpremien varit omkring noll procent. Denna beräkningsförutsättning användes också i förarbetena till pensionsreformen i mitten av 1990-talet. Sedan starten för fondplaceringar år 2001 har tills idag också premiepensionerna ökat ungefär lika mycket som lönerna. Men på längre sikt kan värdeutvecklingen bli annorlunda. De beräkningar som gjorts i denna rapport visar att om premiepensionen i genomsnitt ökar 3 procent mer per år än lönerna, så kommer premiepensionsdelen att bli så stor att den kompenserar den lägre pensionen i inkomstpensionsdelen. ÅP skulle då utifrån 2011 års förutsättningar bli 62 procent av slutlönen (se figuren).

Högre pension under 2011 års förutsättningar, tre olika lösningar

Anm. Pensionen anges i 2010 års priser

Källa: Pensionsmyndigheten samt egna beräkningar.

Den andra lösningen handlar om vilken avgiftssats som krävs för att få en pension på 62 procent av slutlönen. Beräkningarna visar att det krävs att avgiften till pensionssystemet höjs från 18,5 procent till 22 procent, dvs. en höjning med 3,5 procentenheter.

Den tredje lösningen handlar om att arbeta längre. Då arbetar man in ytterligare år med pensionsrätter samtidigt som ett senare pensionsuttag medför högre arvsvinster och lägre delningstal. Alla dessa tre faktorer leder till högre pension. Beräkningarna visar att man måste arbeta två år till och pensioneras vid 67 års ålder för att få en pension som är 62 procent av slutlönen.

Den industriarbetare som förtidspensionerades vid 60 års ålder har inte denna möjlighet att arbeta längre. Han/hon får inte heller sjukersättning längre än fram till 65-årsdagen. Därefter måste han/hon ta ut pensionen. Pensionen i ÅP blir då 53 procent av slutlönen, dvs. något lägre än vad en industriarbetare får om han arbetar fram till 65-årsdagen.

Det finns dock en lösning för den som är förtidspensionär. Det handlar om att förlänga möjligheten att få sjukersättning med 2 år och därmed kunna vänta med att bli ålderspensionär tills man fyllt 67. Under dessa två år ska då den bakomliggande inkomsten vara pensionsgrundande. Då kommer denna person att vid 67 års ålder få en pension som är 61 procent av slutlönen (Slutlönen är då samma PGI som övrigas pension har jämförts med). Denna kompensationsgrad blir då densamma som förtidspensionären skulle få under 1995 års förutsättningar.

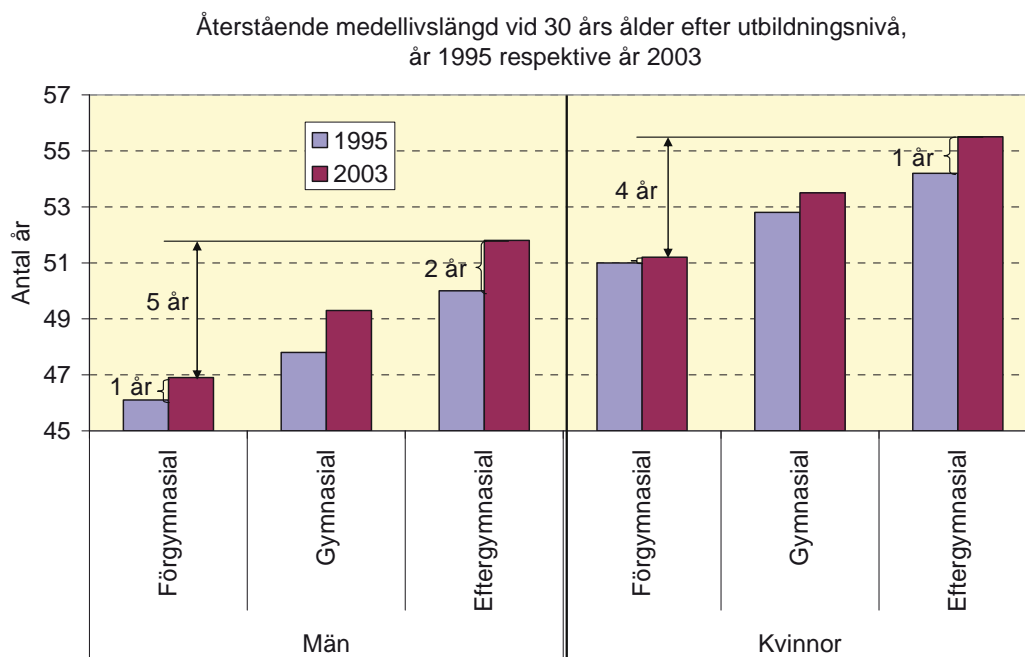
Dessa tre olika lösningar är beräknade på 2011 års förutsättningar när det gäller återstående medellivslängd och de arvsvinster och delningstal som detta innebär. Dessa förutsättningar kommer sannolikt att se annorlunda ut när ÅP verkar fullt ut år 2019. Återstående medellivslängd väntas vara längre och därmed kommer arvsvinsterna att vara ännu lägre då man pensioneras vid 65 års ålder samtidigt som delningstalen kommer att vara ännu högre. Därför är det rimligt att tänka sig att det inför framtiden kan komma att krävas mer av dessa tre lösningar. Det kan krävas ännu högre avkastning i premiepensionsdelen eller ännu högre avgiftssats eller att man tar ut pension ännu senare. (Dessa frågor kommer att behandlas i en kommande pensionsrapport).

Medellivslängd, delningstal och pensioneringsålder

Att arbeta längre kan anses vara lämpligare än att höja avgiftssatsen, eftersom tanken med det nya reformerade pensionssystemet är att det ska ge signaler om hur mycket man måste arbeta för att uppnå en önskad pension. Det kan också anses rimligt att om medellivslängden ökar så kan också pensionsåldern öka. Men detta gäller endast ett genomsnitt av befolkningen. Spridningen är stor i livslängd och arbetsförmåga vilket detta avsnitt ska visa. Många orkar inte ens idag arbeta fram till 65 års ålder.

Prognosen över längre medellivslängd är ett genomsnitt och gäller inte alla grupper av individer. För vissa grupper har medellivslängden ökat betydligt mer än genomsnittet, medan den för andra inte har ökat alls. Högutbildade lever i genomsnitt betydligt längre än lågutbildade (se figuren nedan). Detta beror inte främst på att utbildningen i

sig förlänger livet, utan på att en högre utbildning ger tillträde till arbetsuppgifter som i mindre grad sliter ut individen jämfört med andra arbetsuppgifter.

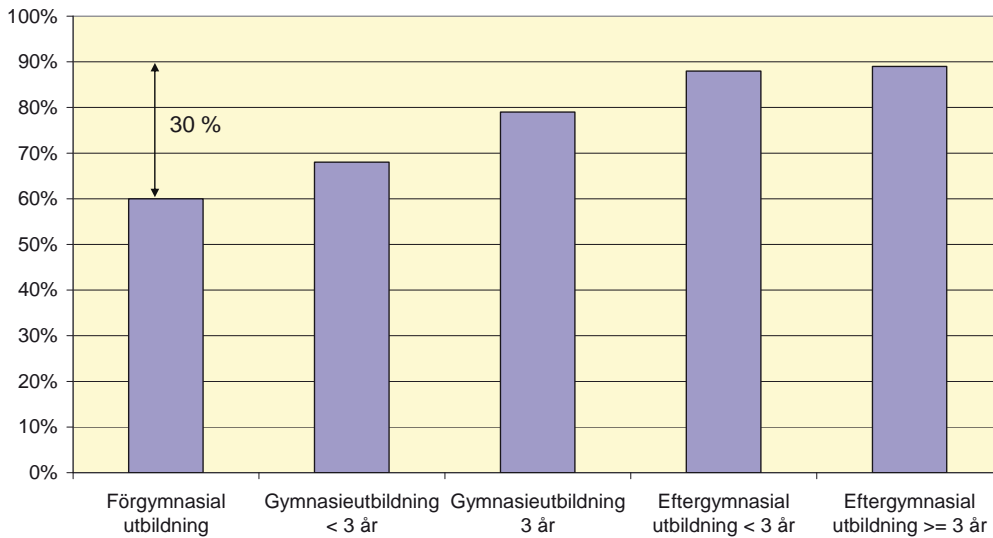

Källa: SCB

I figuren framgår att de med eftergymnasial utbildning har en betydligt längre förväntad livslängd än de med endast förgymnasial utbildning. 2003 var denna förväntade livslängd 5 år längre för män med eftergymnasial utbildning jämfört med de som endast hade förgymnasial utbildning. År 1995 var skillnaden 4 år. Mellan 1995 och 2003 ökade den förväntade livslängden med 2 år för de med eftergymnasial utbildning medan den endast ökade med 1 år för de med endast förgymnasial utbildning. De med hög utbildning både lever längre och ökar sin livslängd mer än de med låg utbildning.

De med högre utbildning arbetar också mer i högre åldrar än de med lägre utbildning samt lämnar också arbetsmarknaden senare, dvs. de har en högre utträdesålder. 2008 skilde sig arbetskraftsdeltagandet stort i åldersgruppen 55-64 år beroende på vilken utbildningsbakgrund man hade. I den delgrupp som bara hade förgymnasial utbildning var det knappt 60 procent som fortfarande arbetade (arbetskraftsdeltagandet var 60 procent). Bland de med eftergymnasial utbildning arbetade i stället nästan 90 procent (se figuren nedan).

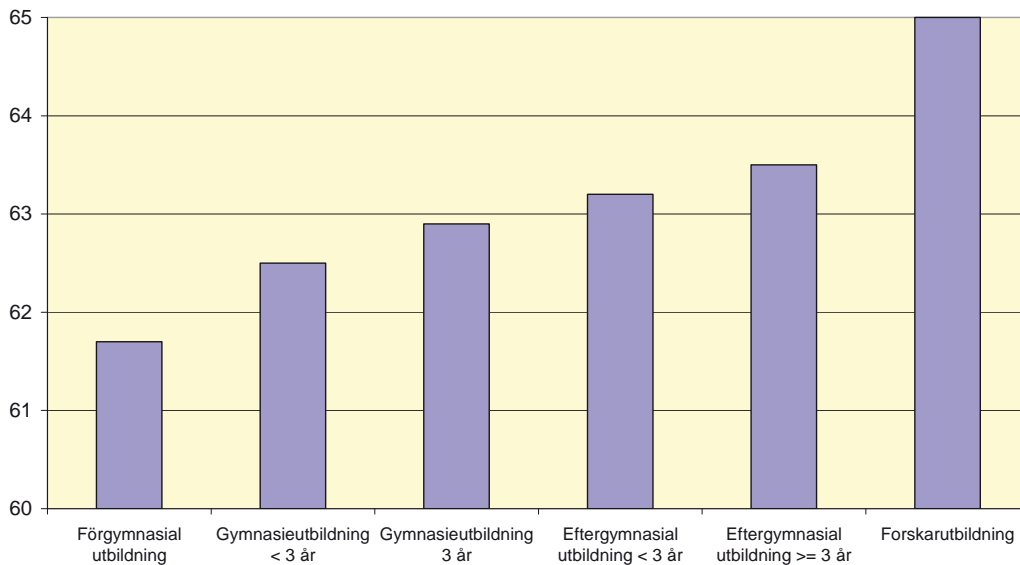
Arbetskraftsdeltagande år 2008 i åldersgruppen 55-64 år

Källa: Pensionsmyndigheten

I gruppen född 1939 arbetade de med högre utbildning betydligt längre än de med låg utbildning. De med forskarutbildning arbetade i genomsnitt fram till sin 65 årsdag medan de med endast förgymnasial utbildning slutade arbeta vid drygt 61,5 år (se figuren nedan). Det är en skillnad på nästan 3,5 år.

Genomsnittlig utträdesålder för individer födda 1939

Källa: Pensionsmyndigheten

Denna korta genomgång visar att de med lägre utbildning jämfört med de med högre utbildning lämnar arbetsmarknaden tidigare och avlider tidigare. Det finns flera förklaringar till detta, men den främsta är sannolikt att de med låg utbildning i större grad än de med hög utbildning är hänvisade till den del av arbetsmarknaden som har dåliga arbetsförhållanden. Dessa arbetare blir utslitna i förtid medan de med högre utbildning både kan arbeta några år till samt lever betydligt längre.

De som blir utslitna i förtid och lämnar arbetsmarknaden flera år innan de fyller 65, blir oftast förtidspensionärer och får sjukersättning. Men vid 65 års ålder måste de ta ut ålderspension. Deras pension räknas då ut med aktuellt delningstal⁸. Här orsakar den höga livslängden för de med högre utbildning negativa effekter för de lägre utbildades pension. Detta beror på att de högutbildades längre livslängd medför en högre medellivslängd, vilket i sin tur leder till högre delningstal och lägre pension för alla.

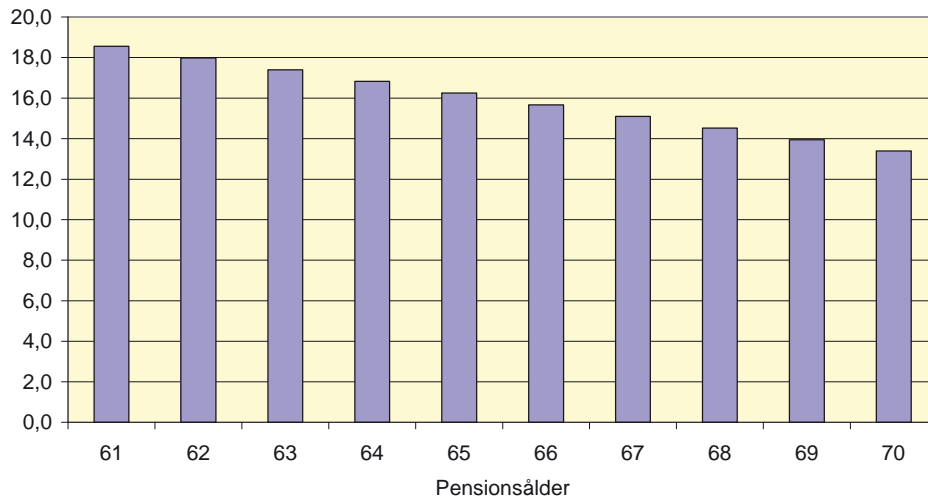
Det är i pensionssystemet tänkt att när medellivslängden och därmed delningstalen ökar, så ska detta stimulera till att arbeta längre för att därmed få sin pension uträknad med ett lägre delningstal. Delningstalet blir lägre ju senare man går i pension (se första figuren nedan). Detta beror på att pensionsbehållningen ska delas upp på färre förväntade återstående levnadsår. Det kan tyckas rimligt att om man lever längre, så orkar man också arbeta längre.

Lösningen att arbeta längre för att därigenom få en bättre pension är inte tillgänglig för stora grupper på arbetsmarknaden. Framförallt är denna väg stängd för de som redan är utslitna och förtidspensionerade. När de måste ta ut ålderspension vid 65 år kan de inte göra någonting åt sin låga pension. Över tiden blir detta problem större eftersom delningstalen förväntas stiga framöver (se andra figuren nedan).

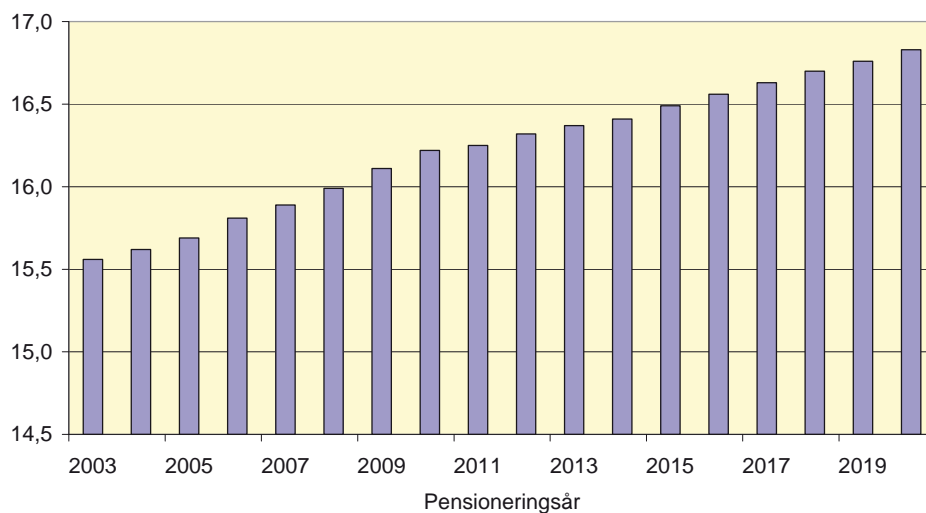
⁸ Delningstalet motsvarar ungefär det antal år som man i genomsnitt förväntas leva efter pensioneringen. Normen medför att delningstalet blir ungefär 80-85 procent av återstående livslängd.

Delningstal för de som är födda 1946

Källa: Pensionsmyndigheten samt egna beräkningar.

Hur delningstalen ökar över tid för de som pensioneras vid 65 års ålder

Källa: Pensionsmyndigheten samt egna beräkningar.

I figuren visas hur delningstalet har ökat över tid, då man pensioneras vid 65 års ålder. Delningstalet beror på förväntad återstående livslängd för 65-åringar i genomsnitt. Genom att de högutbildade lever längre och blir fler, ökar den förväntade återstående medellivslängden och delningstalen stiger. År 2003 var delningstalet 15,6 och år 2011 har det stigit till 16,3. Prognoserna för framtiden visar på en fortsatt ökning för att år 2020 uppgå till 16,8. Mellan åren 2003 och 2020 kommer högre delningstal att sänka pensionerna med -8 procent.

Premiepensionens utformning leder till större skillnader i pension

Detta är en mer resonerande och diskuterande del om premiepensionen. En mer analytisk del kommer att presenteras i en följande rapport.

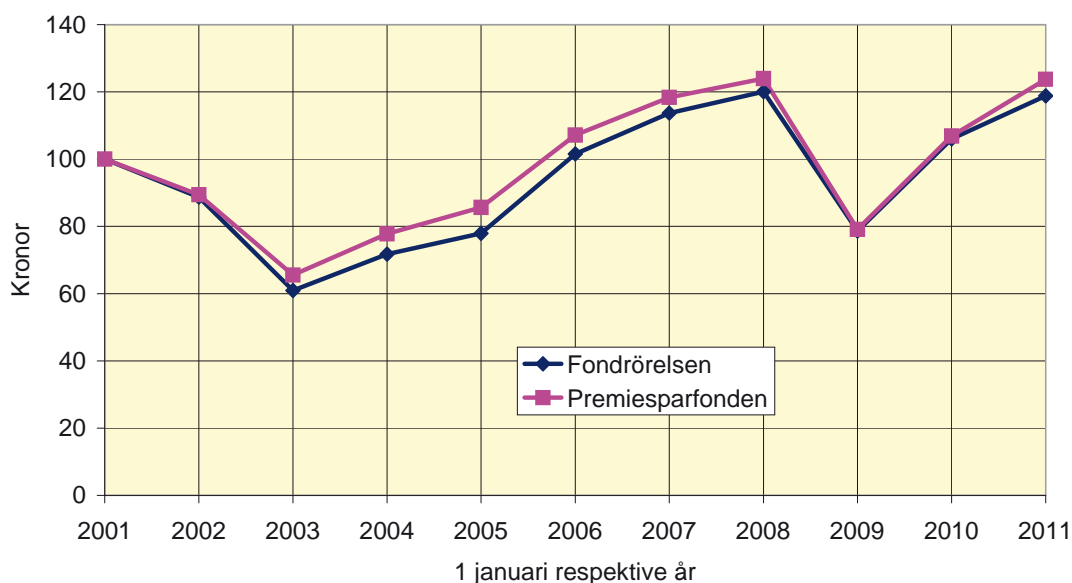
Varför finns det en premiepensionsdel över huvud taget? Enligt premiepensionsmyndighetens analytiska testamente finns tre syften med premiepensionen. För det första ger ett fonderat system pensionsspararna möjlighet att investera på kapitalmarknaden och därigenom tillgodogöra sig den riskpremie som sådana investeringar är förknippade med. Premiepensionssystemet sägs alltså ge möjlighet till en högre förväntad avkastning än vad som är möjligt med ett fördelningssystem, där avkastningen är begränsad till tillväxten i produktionsvärdet per capita. För det andra skapar premiepensionssystemet möjlighet till ökad riskspridning eftersom den enskilde individen genom sitt investeringsbeslut blir mindre beroende av den demografiska och ekonomiska utvecklingen i Sverige, såväl som av utvecklingen i den sektor av ekonomin där den enskilde själv verkar. Genom att investera i andra ekonomier än den svenska kan premiepensionen till och med helt frikopplas från den demografiska och ekonomiska utvecklingen i Sverige. För det tredje får pensionsspararna möjlighet att själva fatta beslut om hur pensionsmedlen ska investeras. Det beskrivs som en tydlig fördel att det är pensionsspararen själv som fattar investeringsbeslut med hänsyn tagen till den egna riskviljan och åldern bland annat. Valfrihet och eget ansvar anges således som grundläggande beståndsdelar i premiepensionssystemet.

Fonderna inom de offentliga systemen uppgår till ungefär 1 050 miljarder kronor. Av detta förvaltas cirka 700 miljarder av AP-fonderna. Premiepensionsfonderna förvaltade vid utgången av 2009 cirka 340 miljarder kronor. När premiepensionen är fullt utbyggd väntas det omfatta cirka 2 800 miljarder kronor, enligt den numera nedlagda Premiepensionsmyndigheten, PPM.

Pensionsmyndigheten publicerar statistik över resultat i premiepensionsförvaltningen. Volatiliteten är slående. Genomsnittligt resultat för 2008 var cirka -35 procent. Året efter var det genomsnittliga resultatet istället +35 procent. Om en nedgång på kapitalmarknaden av den omfattning som under 2008 skulle inträffa år 2025, när behållningen på det genomsnittliga premiepensionskontot beräknas vara cirka 200 000 kronor, skulle det just detta år innebära en minskning av genomsnittsindividens premiepensionskonto med 70 000 kronor, men det skulle kunna öka lika mycket ett annat år.

Nedan syns den faktiska värdeutveckling som gällt för premiepensionsfonderna (fonderörelsen) och premiesparfonden sedan starten. Värdet på en insatt hundralapp i början av år 2001 har mellan åren varierat mellan 60 och 120 kronor.

Värdeutveckling av insatta 100 kronor 1 januari 2001

Källa: Pensionsmyndigheten och egna beräkningar

Premiepensionsmyndigheten skrev i sitt analytiska testamente att för en individ som har ett 40-årigt arbetsliv framför sig och som investerar sitt premiepensionskapital i en medelriskportfölj kan premiepensionen vid pensioneringstillfället förväntas bli cirka en femtedel av den allmänna ålderspensionen. Det skulle innebära en högre avkastning i premiepensionssystemet än i inkomstpensionssystemet som i genomsnitt skulle höja pensionen med 7 procent. Beroende på vilken avkastning som pensionsspararen faktiskt lyckas få i portföljen kan pensionsutfallet hamna någonstans mellan 1 700 och 6 000 kronor i månaden. Osäkerheten om det framtida pensionsutfallet är stor. En fråga för framtiden är om detta kan medföra att premiepensionssystemet ifrågasätts. Det kan därför därför finnas anledning att noga följa denna fråga.

Avkastningen i premiepensionssparandet är hittills låg, men spridningen är hög. Ungefär hälften av pensionspararna har sedan starten en årlig avkastning som ligger mellan 2 – 4 procent (Pensionsmyndigheten). Detta kan verka som en liten spridning, men räknat på 45 år blir skillnaden i pension mellan högsta och lägsta avkastning 70 procent, dvs. nästan dubbelt så stor. I intervallet 0 – 6 procents årlig avkastning finns drygt 80 procent av pensionspararna. Den högsta pensionen i detta intervall skulle då bli 4,6 gånger större än den lägsta.

Premiepensionen är uppbyggd så, att varje individ ska fatta beslut om den finansiella risknivån i pensionsplaceringen. I linje med vad LO förde fram redan i remissvaret om premiepensionen, förtjänar det att åter ifrågasättas om det är vettigt att individen ska ta

ansvar för risktagandet och utfallet av sina pensionsplaceringar. Allmän försäkring/allmän pension är typiskt sett kollektiva, så att man "poolar" risker, till skillnad från privat försäkring eller privat sparande. Vad är det som säger att var och en av oss ska göra bättre investeringar än professionella finansförvaltare?

Nu finns det nära 800 fonder att välja bland. Är det över huvud taget möjligt för en vanlig enskild person att sätta sig in i valalternativen och göra rationella val bland flera hundra enskilda fonder. Har svenska pensionssparare över lag tillräcklig kunskap och kännedom om de fonder som erbjuds och göra en bedömning av vad som kommer att ge bäst avkastning på lång sikt? Därtill kommer frågan om det finns tillräcklig riskspridning bland de tillgängliga valalternativen. Om svaret är ja, är det då möjligt för enskilda pensionssparare att överblicka dessa och sätta samman en lämplig mix för sitt eget pensionssparande? LO har sedan förslaget till utformning av premiepensionen ifrågasatt om denna konstruktion ska vara en del av vår allmänna pension.

Ändå visar det sig att 60 procent av pensionsspararna har gjort ett eget fondval och sammanlagt placerat 75 procent av hela premiepensionskapitalet. Men det visar sig också att många inte klarar av att själva välja utan anlitar förvaltningsbolag som sköter om den enskildes handel på fondtorget. Priset för tjänsten sägs ligga runt 600 kronor per person och år. Detta kan vara mer än vad man kan få i meravkastning genom att byta fonder. Till saken hör att byte av fonder är gratis genom pensionsmyndigheten.

Enligt PPMs analytiska testamente har dessa företag sammanlagt cirka 600 000 kunder. Eftersom dessa företag flyttar alla sina kunders tillgodohavanden enligt samma mönster, sker massbyten. Dessa koncentrationer av fondbyten leder till svårigheter både för pensionsmyndigheten och vissa mindre fonder. Att många som omfattas av det nya pensionssystemet uppfattar val av fonder och flytt mellan fonder som så komplicerat, att de faktiskt köper fondförvaltandet som en tjänst av ett företag leder till ett ifrågasättande av själva konstruktionen av premiepensionen och de val vi alla har att göra. Ska vi över huvud taget acceptera att det allmänna pensionssystemet är så krångligt utformat att det växer fram en marknad bland hundratusentals svenskar, som betalar för att något företag hjälper en med premiepensionsvalen? Är inte själva tanken med valfriheten då förfelad?

LOs förslag i remissvaret från 1994 gick ut på att acceptera premiepensionen som sådan, men att det förutsatte att förvaltningen skedde i en sammanhållen premiepensionsfond, förvaltd i anknytning till AP-fonderna. Det bör man fortfarande kunna argumentera för. Om man nu accepterar att en del av den allmänna pensionen ska vara fonderad, att inbetalda premier för varje individ ska förvaltas särskilt för honom eller henne, att premiepensionens storlek ska bero på börsens utveckling under spartiden, kan man uppnå dessa mål utan att riskera en stor splittring i utfall, som är fallet med nuvarande modell. Ett alternativ till att ändra i formerna för förvaltning av premiepensionen skulle kunna vara att föra över premiepensionen till inkomstpensionen.

Vad kan man nu se, halvvägs in i pensionsreformen?

Detta är en diskuterande del. Slutsatser ges i "Sammanfattning och slutsatser".

Livsinkomstprincipen kan ses som mer rättvis än till exempel 15/30-årsregeln. Det uppfattas som rättvist att man får pensionsrätt i förhållande till vad man betalar in till systemet. Det leder visserligen samtidigt till att orättvisor i arbetslivet består under pensionärstiden. Låga löner ger låga pensioner. Hur man definierar rättvisa är subjektivt. Ett likartat utfall för alla, eller åtminstone ett tillräckligt utfall för alla, kan också uppfattas som rättvist. Mer eller mindre av fördelningspolitiska omfördelade inslag kan uppfattas som rättvist. Typiska arbetarkarriärer missgynnades med det gamla systemet, där bara ett visst antal år räknades, i jämförelse med typiska tjänstemannakarriärer. Det kan anses rättvist att de avgifter du betalat in till systemet ger pensionsrätt, så att du faktiskt kan påverka din pensionsnivå genom att jobba mer och längre. Orättvisan ligger i stället i att alla inte har samma möjligheter att arbeta längre.

Det är bra att alla års inkomster under hela livet räknas, och att livsinkomsten kompletteras med vissa fördelningspolitiska inslag, som till exempel att år med små barn ger extra pensionsrätt, garantipension samt tak för pensionsrätter. En stor brist i hur dagens pensionssystem är utformat, enligt livsinkomstprincipen, är hur pensionsrätter tjänas in under perioder av ofrivillig arbetslöshet. LO betonade i sitt remissvar att pensionsrätt vid arbetslöshet skulle tjänas in grundat på den bakomliggande inkomsten, och inte som det nu blev; endast på utbetald ersättning från arbetslöshetsförsäkringen. Den som är arbetslös bör inte straffas med lägre pensionsrätt än om han eller hon hade arbetat.

Behöver avgifterna höjas? Redan 1995 skrev LO i sitt yttrande över Ds 1995:41 att om tilltron till det allmänna pensionssystemet ska kunna behållas eller återskapas måste pensionsnivån bli högre. LO ifrågasatte om 18,5 procent i pensionsavgift till det allmänna systemet är tillräckligt mycket för att åstadkomma acceptabla pensionsnivåer, särskilt när livslängden, och därmed delningstalen, stiger. Avgiftssatsen i sig är inte en bärande del i pensionsreformen. Avgiftssatsen kan ändras utan att systemets konstruktion rubbas. Om det kommer ut för lite ur det allmänna pensionssystemet och man accepterar att en större del av löneutrymmet avsätts i pensionssystemet, kan man sätta in mer i avgift för att få ut vad som uppfattas som tillräckligt. Idén om generell välfärd; att det allmänna systemet ska vara grunden för vår ekonomiska trygghet, kan göra att en avgiftshöjning till det allmänna pensionssystemet bättre passar in i pyramiden, än att allt fler ska känna sig nödgade att komplettera den allmänna pensionen mer med avtalade och individuella sparformer. Det allmänna pensionssystemet bör vara utformat så att majoriteten av dem som omfattas av det ger sitt stöd.

Enligt livsinkomstprincipen kan dock pensionen endast bli högre för varje år som man betalat in högre avgifter. Varje år med 1 procentenhets högre avgift höjer pensionen med endast 0,1 procent. Först efter 45 år har pensionen höjts med 5,4 procent ($1/18,5=5,4$ procent).

Den som i många år inte kan jobba, utan istället har sjukersättning, drabbas av att den pensionsgrundande inkomsten inte räknas upp lika mycket som lönerna, och därigenom blir ålderspensionen också lägre än om han eller hon hade kunnat arbeta. Därför bör den bakomliggande inkomsten räknas upp med inkomstbasbeloppets utveckling och inte med prisbasbeloppets.

Skyddet för pensionsrätter vid perioder av sjukdom och arbetslöshet är betydligt sämre än sjukersättningen. Det är endast utbetalningen från sjuk- och arbetslöshetsförsäkringen som är pensionsgrundande. Eftersom framförallt taket i arbetslöshetsförsäkringen är så lågt, blir det också betydligt lägre pensionsrätt än om det varit den bakomliggande inkomsten som givit pensionsrätt. LO tog i remissvaret från 1994 ställning för att den bakomliggande inkomsten skulle vara pensionsgrundande fullt ut, upp till taket i pensionssystemet; 7,5 inkomstbasbelopp. Detta bör även gälla för sjukförsäkringen.

Bör taket i pensionssystemet höjas? På så vis skulle behovet av dyra kompletteringar över taket, både i form av avtalspension och privat sparande, minska. Det skulle dessutom stämma bättre med bilden av ”raka rör” i systemet och även livsinkomstprincipen; alla inkomster beläggs med pensionsavgifter och ger pensionsrätt. Inget eller väsentligt högre tak stämmer dessutom med vår idé om generell välfärd. Alla tjänar på att alla omfattas av den allmänna välfärden. Systemet håller ihop samhället. Mindre kringkostnader för administration av olika pensionstyper, bättre användning av pengarna, som blir till pension istället för administration hos försäkringsbolag och andra mellanhänder. Samtidigt är taket i pensionssystemet relativt högt jämfört med sjuk- och a-kassan och de flesta har inkomster under taket. Idag ligger taket på 360 000 kronor i årsinkomst.

Det finns två nackdelar med att ta bort taket. Taket utgör idag ett viktigt fördelningspolitiskt instrument, genom att det är en extra skatt på höga inkomster. Om taket höjs eller helt tas bort, kommer detta att främst gynna höginkomsttagare. Taket innebär idag att pensionsavgifterna levererar in ca 15 miljarder kronor i skatt. Tas taket bort måste därför andra skatter höjas med 15 miljarder kronor.

Premiepensionens konstruktion innebär en privatisering av förvaltningen av allmänna pensionsmedel. Den medför också en radikal individualisering av den allmänna pensionen. Volatiliteten i premiepensionen och spridningen mellan olika individers utfall är påtagliga, och större än vad som kan anses motiverat. LO var i sitt remissvar negativ till individuella val bland förvaltaralternativ. Att nu välja bland 800 enskilda fonder är inte görligt på ett seriöst sätt. Dessutom är det endast förvaltning i fonder som erbjuds. Om det nu fortfarande ska vara individuella val bland privata förvaltares

fonder, så borde det åtminstone införas valbara garantiprodukter, som traditionell försäkring, för att minska risken för individuella felval.

Hur fungerar rörlig pensionsålder i praktiken? I ett avsnitt ovan visades effekten på månatligt pensionsbelopp av att börja ta ut sin ålderspension vid olika åldrar. Att börja ta ut sin ålderspension från 61 års ålder skulle ge drygt 70 procent av den månatliga pension man skulle ha fått om man väntat till 65 med att börja ta ut den. Om pensionen vid 65 års ålder är 54 procent av en viss årslön, så skulle pensionen vid 61 års ålder bli knappt 40 procent av denna årslön ($70\% \cdot 54\text{ procent} = 38\text{ procent}$). Vilka har ekonomiska möjligheter att ta ut pension då, även om en avtalspension tillkommer?

Om man i stället arbetar fram till 67 års ålder skulle pensionen bli 20 procent högre. Men hur ser arbetsmiljön och andra villkor ut i arbetslivet, när vi talar om rörlig pensionsålder och frivilliga val? Vilka har möjlighet att jobba till 67 eller längre? I takt med att den faktiska pensionsåldern höjs för dem som är friska och har ett jobb, borde åldern för när försäkringssystemen tar slut höjas, så att den flexibla pensionsåldern blir verklig även för dem som inte har möjlighet att välja att jobba längre än till 65. Detta bör gälla alla tre försäkringarnas när man får sjukersättning, sjukpenning och arbetslöshetsersättning.

Sjukförsäkringssystemet har skärpts så att färre beviljas sjukersättning än när ålderspensionsreformen beslutades. I LOs remissvar var det en viktig förutsättning, att de som drabbas av sjukdom skulle ha rätt till tryggad ekonomi genom det som då hette förtidspension, och som nu är sjukersättning. Annars är det svårt att försvara livsinkomstprincipen.

Utfallet för kvinnor och män är ett annat område som förtjänar fortlöpande belysning. Kvinnors och mäns pensionsrätter delas med samma delningstal. Genom att kvinnor i genomsnitt lever längre än män, så gynnar pensionssystemet i detta avseende kvinnor. Men genom att kvinnors intjänade pensionsrätter i genomsnitt är lägre än mäns, så blir den årliga pensionen lägre.

Bör pensionssystemet utformas för att främja jämställdhet? Hela livets inkomster bör reflekteras i pensionen. Men det betyder också att låg lön ger låg pension. Hur stora skillnader i livsinkomster ska då vara acceptabla som grund för pensionsrätterna? Ska ojämsställda förvärvsmönster kompenseras? Behöver något ändras i det nuvarande systemet i detta avseende? En rättvis procedur behöver inte leda till ett resultat som upplevs som rättvist. Hur är det med nuvarande pensionssystem, där fokus är på att intjänad lön återspeglas i pensionen, med komplettering av bland annat barnårsrätt? Detta kan vara en lagom nivå av justering av livsinkomstprincipen. Men blir utfallet skäligt? Det är en fråga som kan bevakas och diskuteras mer framöver.

Garantipensionen är det medel som används för att förhindra att pensionerna blir för låg och minskar därmed skillnaderna i pensionerna. Garantipensionens storlek ska ha

en rimlig relation till den inkomstrelaterad pensionen. Det ska i pensionshänseende löna sig att jobba, också för en undersköterska med deltidsarbete, men samtidigt ska garantinivån vara skälig. Garantipensionen har samma problem som sjukförsäkringen nämligen att den följer prisindex och inte inkomstindex. Om inte detta ändras kommer garantipensionsbeloppet snart att bli så lågt att det inte längre är värt namnet.

Skattesystemet har betydelse för pensionärernas nettoinkomster. Jobbskatteavdraget har förändrat pensionärernas relativa inkomstnivå jämfört med dem som arbetar. Lika inkomster bör beskattas lika. Som det är nu betalar en pensionär högre skatt än den som får samma inkomst genom arbete. Pensionärerna har nu fått en viss skattelättnad som minskar denna orättvisa.

Bilaga

Huvudsakliga delar i ålderspension (ÅP) och ATP

Den allmänna pensionen är den pension som man har rätt till enligt lag. Den är nu till största delen premiebestämd. Pensionsrätter uppkommer genom inbetalningar av avgifter (se nedan). Värdet av de inbetalda avgifterna år för år indexeras och summeras till en pensionsbehållning. Varje år läggs dessutom arvsvinster till pensionsbehållningen. När man börjar ta ut sin ålderspension divideras pensionsbehållningen med det delningstal, som gäller för ens åldersgrupp. Delningstalet styrs av hur länge man som genomsnitt förväntas leva som pensionär och är lika för män och kvinnor. Dessutom bestäms delningstalet av en norm (detta beskrivs utförligare nedan).

Allmän pension i ÅP består av inkomstpension, premiepension och garantipension. Det gäller fullt ut för personer som är födda från och med år 1954. Inkomst- och premiepensionsdelarna finansieras med de avgifter som arbetsgivare och anställda betalar in till systemet. Anställda betalar 7 procent på sin inkomst upp till taket om 7,5 inkomstbasbelopp i pensionsavgift. Arbetsgivarna betalar 10,21 procent på lönen, utan övre begränsning av något tak. För inkomster över taket i pensionssystemet är alltså denna pensionsavgift egentligen en skatt, och har ingen koppling till pensionssystemet.

Pensionsavgiften är alltså sammanlagt 17,21 procent på lönesumman, men pensionsrättigheter ges beräknade på 18,5 procent. Skillnaden består i att den allmänna pensionsavgiften på 7 procent räknas bort från avgiftsunderlaget när pensionsrätten beräknas (detta beskrivs utförligare nedan).

De som är födda före 1938 har tjänat in pension enligt äldre regler, och får det som nu kallas tilläggspension. Full tilläggspension tjänade man in på 30 år, och tilläggspensionens storlek grundas på de 15 bästa inkomståren. För personer födda mellan 1938 och 1953 beräknas pensionen enligt övergångsregler mellan de två systemen (detta beskrivs utförligare nedan)

Tilläggspensionen räknas ut efter hur många ATP-poäng man har tjänat in enligt följande regler (PB = prisbasbelopp):

- $ATP\text{-poäng} = (\text{Årslön} - PB) / PB$. Man kunde maximalt få 6,5 poäng per år.
- För ogift: $ATP\text{-pension} = 0,96 * PB + 0,6 * ATP\text{-poäng} * PB$. För gift: $ATP\text{-pension} = 0,785 * PB + 0,6 * ATP\text{-poäng} * PB$.

Garantipensionen finansieras med skattemedel. Garantipensionen är den del av den allmänna pensionen som inte är premiebestämd. Rätten till garantipension tjänas istället in genom att vara bosatt i Sverige i 40 år. Garantipensionen betalas med skattemedel. Garantipensionens belopp beror på om man är gift eller ogift. År 2010 är garantipensionen för gifta 6 713 kronor och för ogifta 7 526 kronor per månad år 2010.

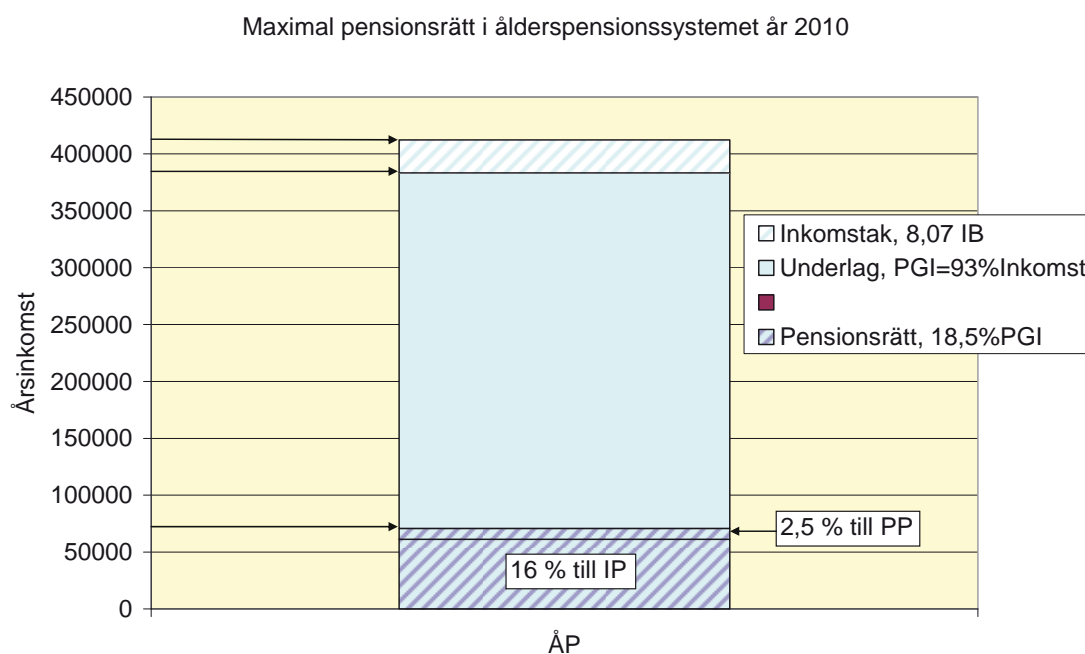

I den följande beskrivningen av det nya pensionssystemet (ÅP) ska följande delar belysas:

- Avgiftssatser i ÅP
- Normen
- Antal 1/20-delar från ATP och ÅP
- Balanseringen i pensionssystemet, den s.k. bromsen

Avgiftssatser i ÅP

I ÅP tjänar man in pensionsrätter varje år som uppgår till 18,5 procent av pensionsgrundande inkomst (PGI⁹). 16 procent går till inkomstpensionssystemet (IP) och 2,5 procent till premiepensionssystemet (PP)¹⁰. Maximal PGI är 7,5 IB¹¹ och uppgick år 2010 till 383 250 kronor (på en årsinkomst på 412 380 kronor). Maximal intjänad pensionsrätt blir då 70 900 kronor, där 61 300 går till IP och resten till PP (se figuren).

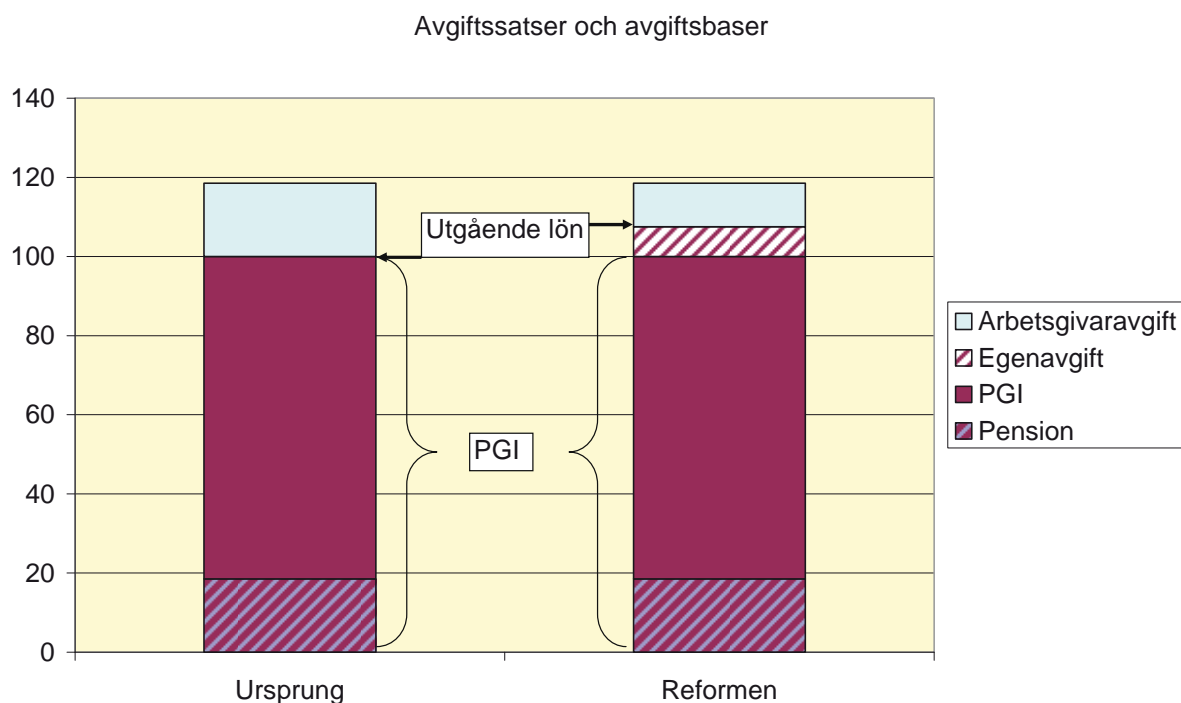
Källa: Pensionsmyndigheten samt egna beräkningar

⁹ PGI är 93 procent av en årsinkomst upp till ett tak på 8,07 inkomstbasbelopp (IB).

¹⁰ Detta gäller från år 2000. På inkomster före 1995 går 18,5 procent till IP. Åren 1995-99 går 16,5 procent till IP och 2 procent till PP.

¹¹ Maximal PGI är 7,5 IB (= 0,93*8,07, se fotnot ovan).

I förarbetena till det nya pensionssystemet var utgångspunkten att hela pensionsavgiften på 18,5 procent skulle tas ut som en arbetsgivaravgift. Slutresultatet blev i stället att en del skulle tas ut som egenavgift på 7 procent. Den resterande arbetsgivaravgiften beräknades då till 10,21 procent. Detta beror på följande. En egenavgift precis som en inkomstskatt påverkar inte löneutrymmet, till skillnad från en arbetsgivaravgift. När en del av arbetsgivaravgifterna görs om till egenavgifter, så medför detta att löneutrymmet ökar i motsvarande grad som arbetsgivaravgiften sänks. Därför blir basen för avgiftsuttaget, den utgående lönen, högre då en del tas ut som egenavgift i stället för att allt tas ut som arbetsgivaravgift. Med en egenavgift på 7 procent kan arbetsgivaravgiften sänkas från 18,5 till 10,21 procent¹². Eftersom den pensionsgrundade inkomsten (PGI) inte ska påverkas av att en del av avgiften tas ut med egenavgift i stället för arbetsgivaravgift, så blir den 93 procent av utgående lön (se figuren).

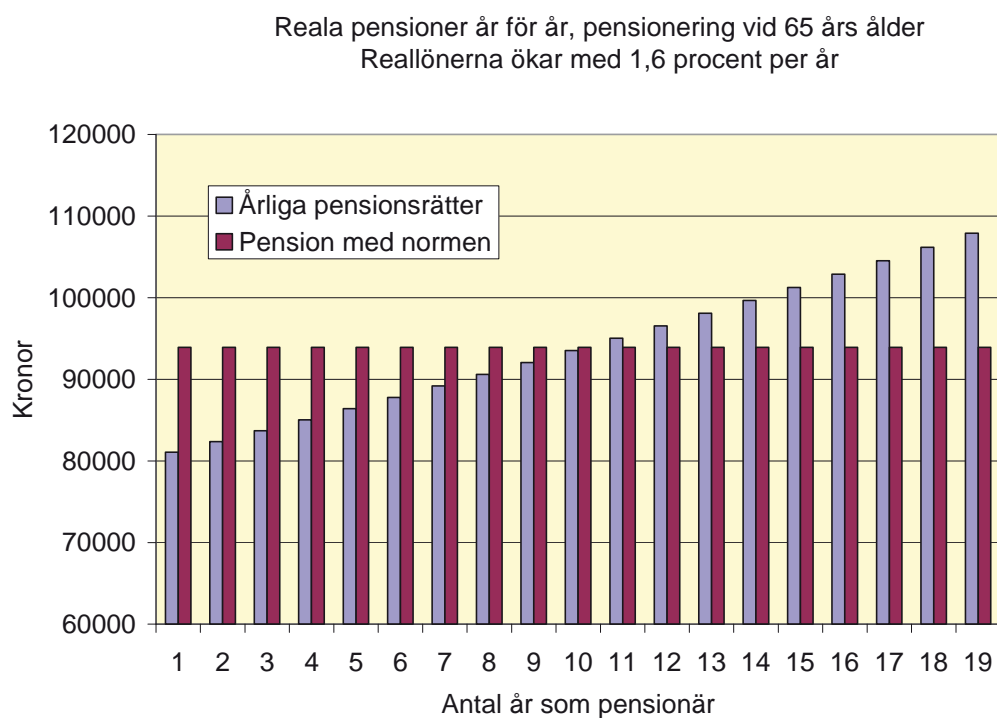
Källa: Pensionsmyndigheten samt egna beräkningar.

¹² En egenavgift med 7 procent medför därför att utgående lön kan öka med ca 7,5 procent ($0,07/0,93=0,075268$). Basen för både egenavgifter och arbetsgivaravgifter är nu 7,5 procent högre. För att med en högre utgående lön få in lika mycket avgifter som tidigare, räcker det nu med en arbetsgivaravgift på 10,21 procent.

Normen

Pensionsrätter kan räknas i antal IB och följer inkomstutvecklingen i ekonomin. Det betyder att pensionernas köpkraft blir betydligt högre i slutet av livet än de blir det år man går i pension. I ÅP-systemet har en del av detta framtida tillskott till köpkraften tidigare lagts för att därigenom ge en högre pension de första åren. Detta höjer pensionen de första åren med ca 15 procent.

Denna högre pension de första åren finansieras genom att pensionerna därefter räknas upp i en långsammare takt än inkomstutvecklingen. Pensionernas utvecklas därför -1,6 procent långsammare per år, vilket brukar kallas normen i pensionsystemet. Om man är intresserad av bevarad köpkraft i pensionerna under sin pensionstid, infrias detta om reallönerna skulle öka med exakt 1,6 procent per år. Genom att pensionerna utvecklas -1,6 procent långsammare än lönerna, så skulle då pensionernas köpkraft då vara oförändrad över tiden (se figuren).

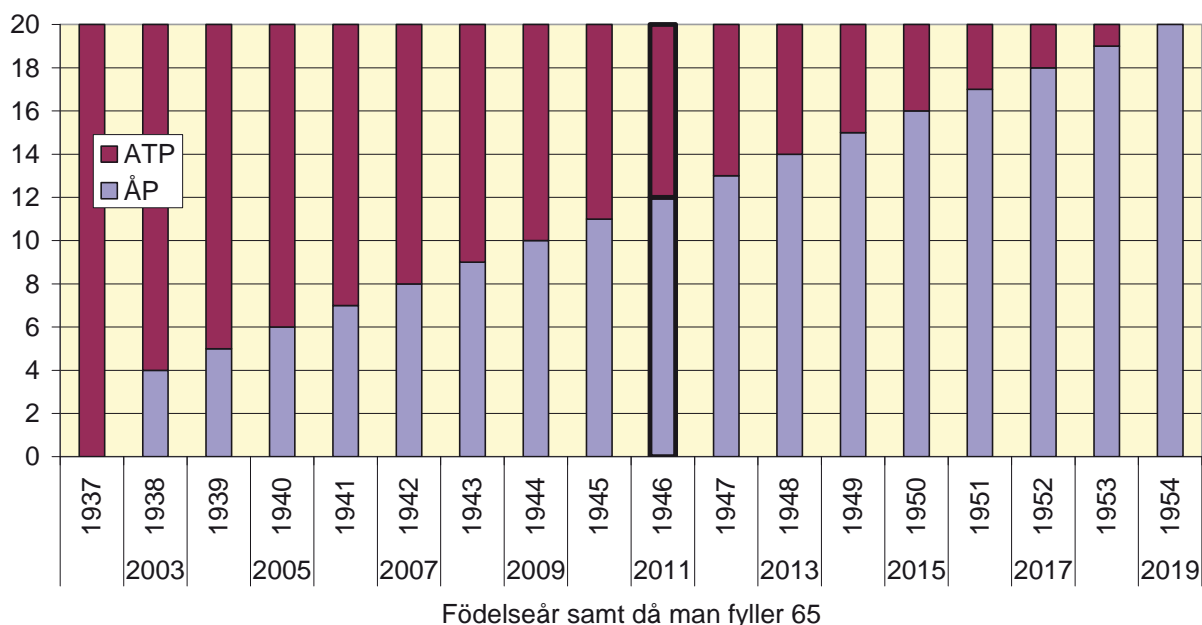
Källa: Egna beräkningar

Skulle reallönerna öka mer än 1,6 procent och med t.ex. 2,6 procent, skulle pensionernas köpkraft öka med 1 procent per år. Skulle i stället reallönerna endast öka med 0,6 procent per år skulle pensionernas köpkraft sjunka med -1 procent per år.

Antal 1/20-delar från ATP och ÅP

Under en övergångsperiod kommer de som går i pension att få en del från ATP och en del från ÅP. Man får ett antal 1/20-delar från respektive pensionssystem beroende på vilket födelseår man har. Den som är född 1938 får 4/20 av de beräknade pensionsrätterna från ÅP-reglerna och 16/20 av de som beräknats utifrån ATP-reglerna. De som är födda tidigare får allt från ATP-systemet. Individer födda senare än 1938 får ytterligare 1/20 från ÅP för varje år som man är född efter 1938 och 1/20 mindre från ATP. Det betyder att en individ som år 2011 går i pension vid 65 års ålder får 12/20 av den pension som är beräknad utifrån de nya ÅP-reglerna och 8/20 av den pension som är beräknad utifrån de gamla ATP-reglerna. År 2018 är det sista året då en 65-åring får pension från det gamla systemet och då med endast 1/20 av dessa pensionsrätter.

Antal 1/20-delar från ATP och ÅP beror på födelseår.

Källa: Egna beräkningar

Balanseringen i pensionssystemet, den s.k. bromsen

Pensionerna till dagens pensionärer ska följa ett följsamhetsindex (se tabellen) som i normala fall följer den genomsnittliga nominella löneutvecklingen (inkomstindex)

minskat med den s.k. normen på -1,6 procent. När bromsen slår till ska pensionerna i stället för inkomstindex följa ett balansindex. När bromsen inte är aktiverad, så följer inkomstindex och balansindex varandra.

Bromsen aktiveras då balanstalet understiger värdet 1 (se tabellen nedan). Balaanstalet beräknas som följande kvot: (avgiftstillgång + buffertfond) / pensionseskuld. Börsnedgången 2008 sänkte kraftigt värdet på AP-fonderna vilket medförde att balanstalet understeg värdet 1 och två år senare aktiverades därför bromsen år 2010¹³.

Beräkning av balanstalet, miljarder kronor

	2007	2008	2009	2010	2011
Tillgångar	7014	7298	7173	7387	7681
Buffertfonden*	898	821	811	812	891
Avgiftstillgång	6116	6477	6362	6575	6790
Pensionseskuld	6996	7428	7512	7351	7528
Balanstal	1,0026	0,9826	0,9549	1,0049	1,0203

* AP-fonden, 3 års glidande medelvärde

Källa: Pensionsmyndigheten, Konjunkturinstitutet samt egna beräkningar

Ålderspensionernas uppräknin, procentuell förändring

	2007	2008	2009	2010	2011
Real inkomst*	1,7	2,6	1,8	1,1	0,95
KPI, året före	1,5	1,9	4,3	-0,8	0,9
Inkomstindexvärde	125,57	131,28	139,26	139,74	142,34
Balansindexvärde	125,57	131,28	139,26	137,31	133,55
Norm		-1,6	-1,6	-1,6	-1,6
Följamsindex med broms	100,00	102,90	107,43	104,26	99,81
Följamsindex utan broms	100,00	102,90	107,43	106,11	106,38
Bromsens effekter				-1,7	-6,2

Källa: Pensionsmyndigheten, Konjunkturinstitutet samt egna beräkningar

När bromsen är aktiverad så dämpar detta utvecklingen av följsamsindex. Jämfört med om bromsen inte hade slagit till, så blir pensionerna år 2011 -6 procent lägre. Bromsen påverkar både ATP och ÅP. Balanseringen väntas ta tid och först 2018 väntas bromsens effekter försvinna (enligt Pensionsmyndighetens prognoser).

¹³ Balaanstalet för ett år påverkar balansindex 2 år senare.

Några definitioner¹⁴

Pension: periodisk utbetalning under en viss avtalad tid eller så länge den som har rätt till utbetalning lever. Pension är normalt är tänkt som ersättning för lön eller del av lön.

Ålderspension: pension som man har rätt att få utbetalad när man uppnått en viss ålder, som kan variera mellan olika pensionssystem eller vara valfri inom vissa ramar.

Premiebestämd pension: pension som grundar sig på en försäkring vars premie eller avgift är bestämd till en viss procentsats av lönen eller till ett visst belopp. Den premiebestämda pensionens storlek bestäms av pensionskapitalet vid den tidpunkt då pensionen börjar betalas ut. Exempel på premiebestämd pension är premiepension, den inkomstgrundade delen av den allmänna ålderspension och Avtalspension SAF-LO.

Förmånsbestämd pension: pension som i förväg är bestämd till ett visst belopp eller en viss andel av till exempel slutlön eller genomsnittslön under ett visst antal år.

Inkomstgrundad ålderspension: den del av den allmänna ålderspensionen som beräknas på grundval av pensionsgrundande inkomst och i förekommande fall pensionsgrundande belopp.

Inkomstpension: den del av den inkomstgrundande ålderspensionen där premien, som är 16 procent av pensionsunderlaget, betalas in till ett fördelningssystem.

Premiepension: den del av den inkomstgrundande ålderspensionen där premien, som är 2,5 procent av pensionsunderlaget, placeras i fonder. Premiepensionen är ett fonderat system. Varje individ har ett eget tillgodohavande. Dess storlek beror dels på de inbetalade premierna för premiepension och dels på värdeutvecklingen i de aktuella fonderna. Varje individ har möjlighet att själv välja fonder och att när som helst byta fonder. Från och med tidpunkten för pensionering finns möjlighet att välja premiepension med traditionell förvaltning.

Garantipension: den del av allmän ålderspensionen som betalas ut till den som saknar inkomstgrundad ålderspension eller vars inkomstgrundande ålderspension inte överstiger ett visst belopp.

Avtalspension: tjänstepension som grundas på kollektivavtal mellan arbetsgivarorganisation och facklig organisation

Tjänstepension: pension som bekostas av arbetsgivaren och som grundas på kollektivavtal eller individuella avtal mellan anställd och arbetsgivare.

---

¹⁴ Definitioner hämtade ur pensionsorden på www.minpension.se

Rapporten kan hämtas som pdf-dokument på LOs hemsida eller
beställas från LO-distribution:
lo@strombergdistribution.se
Telefax: 026-24 90 26

Februari 2011
ISBN 978-91-566-2691-3
www.lo.se

PÅ OMSLAGET:
Torbjörn Burvall, 54 år, IF metall,
bergarbetare i Renströmsgruvan, Boliden Mineral AB
FOTO: Lars Forsstedt